

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIEADRES: ALBERTSTRAAT 25, 2018 ANTWERPEN

NIEUWE TECHNOLOGIEËN EN SOCIALE VERHOUDINGEN ¹

1. Met «Nieuwe Technologieën», dit moeilijk te definiëren begrip, worden doorgaans bedoeld alle hoogtechnologische produkten en procédés die in de loop van de laatste jaren uit het onderzoeksstadium getreden zijn en in handel en nijverheid een steeds ruimer wordende plaats zijn gaan innemen.

De «high-tech» is van object van wetenschap een object van de economie geworden.

Deze overgang vindt plaats via de «ondernemingen».

De nieuwe technologieën worden aldus ook voorwerp van de collectieve sociale verhoudingen en van de individuele arbeidsrelaties binnen de onderneming.

Het is dan ook terecht dat de Vlaamse Juristenvereniging in haar colloquium «Technologie op zoek naar Recht», aandacht besteedt aan dit specifieke aspect van de nieuwe technologieën.

2. De nieuwe technologieën brengen vaak diepgaande veranderingen teweeg in de onderneming als sociaal-economisch milieu, sociaal-economisch environment, waarin ze worden ingevoerd: 1) ze vergen meestal grote investeringen en dwingen de bedrijfsleiding tot het nemen van risico's; 2) ze automatiseren, rationaliseren en versnellen het productieproces of maken het mogelijk nieuwe produkten op de markt te brengen; 3) ze vergen meestal indienstneming van gespecialiseerd personeel of omscholing van het bestaande personeel; 4) ze maken de onderneming minder arbeidsintensief en worden daarom dikwijls gezien als een bedreiging voor de tewerkstelling.

Toch is het duidelijk dat, ondanks de spanningen die de invoering van nieuwe technologieën kan teweegbrengen, hun ontwikkeling niet kan worden afgeremd omdat hun produktie, commercialisatie en toepassing noodzakelijk zijn om de ondernemingen te laten deelnemen aan de hedendaagse industriële revolutie.

In 1958 sprak prof. dr. Marcel Storme in zijn openingsrede voor de Vlaamse Conferentie van de Balie te Gent de volgende wellicht profetische woorden uit: «Het begrip 'onderneming' is een vruchtbaar begrip dat eens een betere

aanpassing van de juridische principes aan de realiteit van de arbeid en van het moderne leven zal mogelijk maken»².

Het is inderdaad in de «onderneming» dat de arbeid en het moderne leven elkaar ontmoeten.

Deze ontmoeting is een steeds opnieuw opwellende bron van rechten en plichten.

Het is de taak van de overheid en ook van de juristen ervoor te waken dat het bestaande normenstelsel en de vertrouwde rechtscategorieën deze steeds vernieuwend werkende ontmoeting niet afremmen en integendeel vruchtbaar maken voor de gehele maatschappij. Hierbij moet ervoor gezorgd worden dat het aanwenden van de nieuwe mogelijkheden aangemoedigd wordt zonder dat hierdoor rechts-onzekerheid ontstaat.

3. De wetgever is er zich van bewust dat de ondernemingen moeten worden geholpen om de mogelijkheden die de nieuwe technologieën bieden, zo optimaal mogelijk te benutten omdat aldus de nationale economie op internationaal peil kan worden gebracht en gehouden. Anderzijds mag dit niet tot sociaal-economische wanorde aanleiding geven.

De wetgever en de uitvoerende macht hebben de nieuwe technologieën dan ook als instrument van sociaal-economische reglementering aangewend: aldus werden maatregelen getroffen die de investeringen in de nieuwe technologieën bevorderen en die tevens de tewerkstelling in haar geheel genomen ten goede moeten komen.

De koppeling van investering in nieuwe technologieën enerzijds en de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen anderzijds, heeft bovendien een belangrijk psychologisch effect.

Een dergelijk sociaal-economische politiek moet gesteund worden door een onderwijspolitiek die jongeren de mogelijkheid biedt wetenschappelijk werk te leveren, dat uitmondt in economische resultaten en de jeugd vertrouwd maakt met het gebruik van nieuwe procédés.

Daardoor alleen kan op middellange termijn verzekerd worden dat de derde industriële revolutie voor de verschillende sociale geledingen in ons land een nieuwe welvaart zal brengen.

¹ Lezing gehouden tijdens het Colloquium «Technologie op zoek naar Recht», georganiseerd door de Vlaamse Juristenvereniging te Gent op 27 en 28 februari 1985.

² R.W., 1958-59, 271.

In een eerste deel zullen we enkele van deze overheidsmaatregelen, gericht op de oprichting of de reconversie van bedrijven, onderzoeken.

De inplanting en aanwending van nieuwe technologieën in bestaande bedrijven is evenzeer, zo niet meer, noodzakelijk doch terzelfder tijd veel deliquer. De sociale orde, de toch steeds labiele sociale vrede mag hierdoor niet worden verstoord, anders zouden de positieve invloeden van de aanwending van deze nieuwe technologieën op het nationaal inkomen, afgeremd, ja zelfs grotendeels ongedaan gemaakt kunnen worden.

De regering heeft daarom de sociale gesprekspartners er toe gebracht in de Nationale Arbeidsraad een akkoord te sluiten tot regeling van de sociale gevolgen van de invoering van nieuwe technologieën in de bestaande ondernemingen. Deze afspraak werd vastgelegd in de algemeen verbindend verklaarde C.A.O. nr. 39 betreffende de voorlichting en het overleg inzake de sociale gevolgen van de invoering van nieuwe technologieën. In het tweede deel onderzoeken we inhoud en draagdwijde van dit akkoord.

I. NIEUWE TECHNOLOGIEËN ALS INSTRUMENT VAN SOCIAAL-ECONOMISCHE REGLEMENTERING

Hoewel de hierna besproken overheidsmaatregelen hoofdzakelijk als fiscale wetten zijn geconstrueerd, hebben zij toch het karakter van een sociaal-economische reglementering omdat ze duidelijk economische en ook sociale doeleinden nastreven en deze willen bereiken door het verlenen van hoofdzakelijk fiscale voordelen.

1. Nieuwe technologieën als instrument van sociaal-economische reglementering

1. Uit het verslag aan de Koning dat het K.B. nr. 118 voorafgaat³, blijkt zeer duidelijk dat dit K.B. sociaal-economische doeleinden beoogt en dit in het kader van art. 1 van de wet van 2 februari 1982 die aan de Koning bijzondere volmachten verleent:

«Het eerste doel dat de regering zich heeft gesteld in de toekenning aan Uwe Majesteit van bepaalde bijzondere machten, is het U voorstellen van een bepaald aantal maatregelen met het oog op het scheppen van werkgelegenheid door het aanmoedigen van privé-investeringen. Een van die maatregelen beoogt het oprichten van tewerkstellingszones in gebieden die het ergst door werkloosheid getroffen zijn.

De oprichting van tewerkstellingszones strekt er voornamelijk toe een gunstig klimaat te scheppen voor privé-investeringen die werkgelegenheid creëren. Deze privé-investeringen moeten gericht zijn op de fabricatie in ons land van nieuwe produkten waarvan de lijst is opgenomen in het ontwerp.

Het ontwerp voorgelegd aan Uwe Majesteit, bevat een sociaal luik waarvan de toepassing beperkt is tot het kaderpersoneel en de vorsers van vreemde nationaliteit».

2. Bespreking

a. Principe. Er worden tewerkstellingszones opgericht door de Koning in streken die getroffen zijn door een belangrijke structurele werkloosheid (150 ha in het Waalse Gewest, 150 ha in het Vlaamse Gewest en 50 ha in het Brusselse Gewest en maximum 3 per Gewest).

De ondernemingen die zich in deze zones vestigen binnen drie jaar na de bekendmaking van de zones, genieten gedurende een periode van tien jaar na het jaar waarin ze hun activiteit aanvangen, fiscale voordelen en ook een sociaal voordeel⁴.

b. Voorwaarden. Artikel 4: De tewerkstellingszones zijn uitsluitend bestemd voor de vestiging van nieuwe industriële of dienstverlenende ondernemingen die nieuwe arbeidsplaatsen scheppen en waarvan de activiteit het onderzoek betreft inzake spitstechnologische produkten of behoort tot één of meer van de volgende sectoren: gevorderde informatieverwerking; software technologieën; micro-electronica, inbegrepen de opto-electronica; bureautica; robotica; telecommunicatie; bio-engineering.

Artikel 5: Het moet gaan om Belgische handelsvennootschappen met rechtspersoonlijkheid die hun maatschappelijke zetel en ook hun exploitatiezetel in de tewerkstellingszone vestigen.

Artikel 6: Om voor dit besluit in aanmerking te komen, mag de onderneming niet meer dan 200 werknemers in dienst hebben; het personeelsbestand van de onderneming moet binnen twee jaar nadat de onderneming met haar werkzaamheden is begonnen, ten minste tien werknemers tellen; dit minimumgetal moet gedurende de gehele periode waarvoor de voordelen gelden, behouden blijven.

c. Voordelen. Naast de fiscale voordelen, welke hier niet worden onderzocht, vermeldt artikel 9:

Artikel, 9, §1: Het kaderpersoneel en de vorsers van vreemde nationaliteit in dienst van de onderneming gevestigd in de tewerkstellingszone zijn voor de duur van hun tewerkstelling in de tewerkstellingszone niet onderworpen:

a. aan de bepalingen van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders;

b. aan de verplichting een arbeidskaart of beroepskaart te vragen.

Bovendien worden deze ondernemingen krachtens §2 van artikel 9 vrijgesteld van de verplichting een vergunning tot tewerkstelling aan te vragen voor deze personeelsleden.

d. Bestuur van de Tewerkstellingszones. Het K.B. nr. 118 richt nieuwe openbare instellingen in belast met het bestuur van de tewerkstellingszones.

Deze nieuwe, tijdelijke, openbare instellingen:

- beslissen of de activiteit van de onderneming beantwoordt aan het doel en de voorwaarden van artikel 4 «zoals

³ B.S., 29 december 1982, 15352 e.v.

⁴ De navolgende T-zones zijn reeds afgebakend bij K.B.'s van 13 september 1983 en 16 november 1984: Tessenderlo-Beringen (oorspronkelijk 50 ha, nadien uitgebreid tot 70 ha), Geel-Diest (50 ha), Ieper (30 ha), Luik (55 ha) en Marche-en-Famenne (25 ha).

gepreciseerd in een overeenkomst tussen de ondernemingen en de openbare instelling»;

- kunnen de voordelen van het K.B. ontnemen aan ondernemingen die niet meer voldoen aan de voorwaarden die hierboven werden opgesomd.

3. Kritiek

a. In het K.B. nr. 118 legt de regering voor het eerst een duidelijke band tussen «nieuwe technologieën» en het scheppen van arbeidsplaatsen.

Dit is op zichzelf een uiterst belangrijk uitgangspunt: de idee dat nieuwe technologieën niet noodzakelijk verlies aan arbeidsplaatsen betekenen en integendeel de tewerkstelling kunnen bevorderen, moet bijdragen tot een gunstig sociaal klimaat.

De nieuwe technologieën worden voorgesteld als bouwstenen voor nieuwe ondernemingen, dus voor nieuwe sociale samenlevingen.

Dit uitgangspunt komt als zeer positief over en moet vooral de angst voor nieuwe technologieën die in bepaalde kringen leeft tegengaan.

b. Er dient opgemerkt te worden dat artikel 4 van het K.B. nr. 118 de term «nieuwe technologieën» als dusdanig niet gebruikt maar spreekt van «activiteit die het onderzoek betreft inzake spits technologische produkten» en bijkomend 7 «sectoren» opsomt waartoe de activiteit van de op te richten ondernemingen kan behoren.

Dit heeft als voordeel dat de openbare instelling belast met de controle op het vervullen van de gestelde voorwaarden een vrij duidelijk criterium heeft om de voorgenomen activiteit van vennootschappen die zich in de T-zone willen vestigen, te beoordelen.

Uiteraard heeft dit als nadeel dat een te enge interpretatie mogelijk is en dat de evolutie naar nieuwe spits technologische sectoren niet kan worden gevolgd.

c. Vanuit sociaal oogpunt doen de gestelde voorwaarden en de gegeven voordelen nochtans vragen rijzen.

1) *De maximumgrens der tewerkstelling.* Bij de voorwaarden om de voordelen van het K.B. nr. 118 te kunnen genieten is een maximumgrens van tewerkstelling vastgesteld op 200 werknemers.

Er wordt niet bepaald hoe dit aantal berekend moet worden.

In het verslag aan de Koning zegt de regering: «Door de beperking van het aantal werknemers in dienst van een onderneming gevestigd in de tewerkstellingszone, legt de regering de nadruk op het belang van de K.M.O.'s voor het scheppen van werkgelegenheid. Zij hoopt hierdoor het aantal ondernemingen gevestigd in een tewerkstellingszone te vermeerderen en een te grote concentratie van enkele ondernemingen te vermijden.»

Het tewerkstellingsaspect van K.B. nr. 118 wordt hierdoor ondergeschikt gemaakt aan een economische politiek.

De praktijk zal dienen uit te wijzen of met deze politiek ook de structurele werkloosheid in de streken waar de T-zones gevestigd zijn, op efficiënte wijze bestreden wordt.

Het is in elk geval een wellicht niet noodzakelijke afzwakking van de basisidee dat investeringen en nieuwe technologieën arbeidsplaatsen creëren. Deze afzwakking

wordt overigens nog in andere overheidsmaatregelen teruggevonden.

2) *De sociale voordelen van de onderneming.* Het zogenaamde sociaal «luik» van het K.B. nr. 118 is beperkt tot het kaderpersoneel en de vorsers van vreemde nationaliteit.

Het gegeven voordeel aan de onderneming die vreemde kaderleden en vorsers in dienst neemt, is zeker niet onbelangrijk, nl. volledige vrijstelling van sociale-zekerheidsbijdragen.

Een dergelijk «voordeel» stemt tot nadenken:

- waarom zijn uitzonderlijke maatregelen nodig om (buitenlandse?) investeerders aan te moedigen; wijst dit er niet op dat de normale ontwikkeling van onze ondernemingen naar nieuwe technologische toepassingen te zeer bemoeilijkt wordt door de zware last der R.S.Z.-bijdragen?

- zo er toch uitzonderingsmaatregelen nodig zijn, waarom wordt dan geen afwijkend systeem uitgewerkt dat op gelijke wijze geldt voor alle personeelsleden van een onderneming die zich in een T-zone vestigt eerder dan een stelsel te verkiezen dat enkel vreemde personeelsleden van een bepaalde categorie volledig vrijstelt?

Het gevaar bestaat immers:

- dat de werkgever bij voorkeur vorsers en kaderleden van vreemde nationaliteit in dienst gaat nemen;

- dat hierdoor de tewerkstelling van gegadigden woonachtig of afkomstig uit de tewerkstellingszone met structurele werkloosheid niet bevorderd wordt.

Aan minister van Economische Zaken Eyskens werd de parlementaire vraag gesteld of, gezien de bepalingen van het K.B. nr. 118, het in de zones tewerkgestelde stafpersoneel niet uitsluitend uit buitenlanders zou bestaan zodat onze ingenieurs geen toegang krijgen tot de spits technologie, met alle gevolgen van dien voor de toekomstige ontwikkeling van onze nijverheid.

In zijn antwoord beloofde minister Eyskens dat het gunstregime steunt op de vaststelling dat bij nieuwe investeringen die tevens nieuwe technologie impliceren, het noodzakelijk is bij de start buitenlandse kaderleden en vorsers aan te nemen. Dit is een realiteit in de praktijk bij de overdracht van technologie, voornamelijk bij het aantrekken van buitenlandse investeerders. Uiteraard, aldus Eyskens, zal de overheid het gebruik van buitenlandse kaderleden en onderzoekers beperken tot wat strikt noodzakelijk is voor het tot een goed einde brengen van de projecten. Ieder project voor vestiging van een onderneming in een T-zone maakt immers het voorwerp uit van een overeenkomst tussen het T-zonebestuur en de onderneming, die tevens moet worden goedgekeurd door de toezichthoudende ministers. De minister van Tewerkstelling en Arbeid in het bijzonder moet aandacht schenken aan het gestelde probleem⁵.

Dit antwoord is enigszins verwonderlijk.

Artikel 12, §1, van het K.B. nr. 118 bepaalt: «(De Raad van Beheer van de Openbare Instelling) beslist onder goedkeuring van de toezichthoudende ministers of de activiteit van een bepaalde onderneming beantwoordt aan het doel en de voorwaarden bepaald in artikel 4, zoals gepreciseerd in een overeenkomst tussen de onderneming en de openbare instelling.»

⁵ Samsom, *Sociale actualiteit*, 1984, 30/4.

Nergens wordt in het K.B. gezegd dat omtrent de aard van de functies en het aantal van de tewerkgestelde vreemde werknemers een overeenkomst met het bestuur gesloten moet worden. Dit bestuur moet waken voor de toepassing van de voorwaarden gesteld in de artikelen 4 tot 6 van het K.B. Artikel 6 heeft het enkel over het totale personeelsbestand dat minimum 10 en maximum 200 werknemers moet bedragen. Van de verhouding vreemd personeel - Belgisch personeel is er in deze voorwaarden geen sprake, zodat het bestuur zijn bevoegdheid zou overschrijden indien het daaromtrent bijkomende voorwaarden oplegt.

Hoewel in het verslag aan de Koning uitdrukkelijk geschreven wordt dat, volgens een constante administratieve jurisprudentie van de R.S.Z., het buitenlandse kaderlid dat door een arbeidsovereenkomst verbonden met de *buitenlandse onderneming* welke hem *tijdelijk* naar België zendt, niet onderworpen is aan het Belgische regime van de sociale zekerheid en dat het die jurisprudentie is die door het K.B. bevestigd wordt, is de draagwijdte van artikel 9, § 1, duidelijk verderreikend.

Immers :

- het K.B. is slechts van toepassing op vennootschappen opgericht naar Belgisch recht met hun maatschappelijke zetel in de T-zone ; het gaat dus om werknemers van vreemde nationaliteit in dienst van een Belgische onderneming, ook al kan dit een dochtermaatschappij zijn van een vreemde vennootschap ;

- het K.B. zegt nergens dat de vrijstelling van R.S.Z.-bijdragen slechts toepasselijk is zo de bedoelde werknemers met een arbeidsovereenkomst van bepaalde duur, dus tijdelijk, in dienst genomen zijn ; wel geldt de niet-onderwerping aan de R.S.Z. slechts voor de duur van de tewerkstelling in de tewerkstellingszone en uiteraard ook voor de periode waarvoor de voordelen gelden.

Hoewel de regering in haar verslag verklaart : «Het doel dat het ontwerp nastreeft is het instellen van een stimulans, bewust van het feit dat het buitenlands kaderpersoneel onderworpen en beschermd blijft door het sociale zekerheidsregime van zijn land van oorsprong», kan betwijfeld worden dat deze sociale-zekerheidsbescherming van het land van oorsprong van de betrokken werknemer bestaat of behouden blijft. Dit is kennelijk niet het geval voor een vreemdeling die nooit voorheen in zijn land van oorsprong aan een stelsel van sociale zekerheid onderworpen was.

Dit «sociaal luik» heeft zeker tot gevolg dat in de onderneming twee soorten werknemers tewerkgesteld zullen worden, namelijk diegenen die aan de sociale-zekerheidsbijdragen onderworpen zijn en diegenen die niet aan sociale-zekerheidsbijdragen onderworpen zijn.

De niet-onderwerping aan de wet van 27 juni 1969 heeft behalve financiële voordelen voor de werkgever, ongunstige gevolgen zowel voor de niet-onderworpen werknemers zelf, als voor de collectiviteit der werknemers.

aa. De betrokken vreemde werknemers zelf worden op het gebied van de sociale zekerheid gediscrimineerd t.o.v. de Belgische werknemers en dit, zoals overigens de Raad van State in zijn advies⁶ opmerkte, in strijd met het Verdrag nr. 102 betreffende de minimumnormen der sociale

zekerheid, aangenomen op 28 juni 1952 te Genève door de Algemene Conferentie van de Internationale Arbeidsorganisatie, goedgekeurd door de wet van 11 september 1959, en tevens in strijd met artikel 3 van de verordening nr. 1408/7 van 14 juni 1971 van de Raad van de Europese Gemeenschappen betreffende de toepassing van de sociale-zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen, die zich tussen de gemeenschappen verplaatsen.

De betrokken vreemde werknemers zouden zich op deze internationale rechtsnormen kunnen beroepen om toch de voordelen van de sociale zekerheid te genieten.

bb. In verband met de sociale rechten van het geheel der werknemers van een onderneming gevestigd in een T-zone, rijst de vraag of de kaderleden en vorsers van vreemde nationaliteit meetellen voor de berekening van het aantal werknemers dat geldt als norm voor de toepassing van bepaalde sociaalrechtelijke wetten.

- *Ondernemingsraden en comité's V.G.W.* Krachtens artikel 2 van het K.B. van 18 oktober 1978 moet een ondernemingsraad worden opgericht in alle ondernemingen die gewoonlijk gemiddeld ten minste 100 werknemers tewerkstellen en een comité in de ondernemingen die 50 werknemers tewerkstellen. De berekeningswijze van dit quorum wordt geregeld in het M.B. van 16 november 1978 : «Het aantal te werk gestelde werknemers wordt bekomen door het totaal der arbeidsdagen en daarmee gelijkgestelde dagen die door de werknemers gedurende het bedoelde trimester zijn gewerkt, te delen door het aantal arbeidsdagen in de onderneming.

Elke prestatie, welke ook de duur ervan zij, wordt beschouwd als een werkelijke arbeidsdag. De arbeidsdagen en gelijkgestelde dagen zijn die welke als zodanig worden beschouwd voor de aangifte van de sociale bijdragen aan de R.M.Z.»

Welnu, aangezien de vreemde personeelsleden niet onderworpen zijn aan de wet van 27 juni 1969, moeten zij niet in de aangifte aan de R.S.Z. worden opgenomen. Dit betekent dat door het in dienst nemen van vreemde kaderleden en vreemde vorsers, de werkgever de oprichting van een ondernemingsraad en comité V.G.V. zou kunnen ontwijken.

Het hoeft geen betoog dat dit strijdig is met de belangen van het geheel der werknemers en dat dit nadelig kan werken voor de sociale verhoudingen binnen de onderneming.

- *Sluiting van ondernemingen.* Krachtens de wet van 28 juni 1966 betreffende de schadeloosstelling van de werknemers die ontslagen worden bij sluiting van ondernemingen, zijn de sluitingsvergoedingen slechts verschuldigd in ondernemingen waar gedurende het laatste verlopen kalenderjaar gemiddeld ten minste 20 werknemers te werk gesteld waren.

Dit aantal van 20 werknemers wordt berekend overeenkomstig art. 1 van het K.B. van 20 februari 1968, dat zegt dat, om dit gemiddelde van het tijdens een kalenderjaar in een onderneming tewerkgesteld aantal werknemers te berekenen, het totaal van de op het einde van elk trimester van het beschouwde kalenderjaar voor die onderneming aan de R.M.Z. aangegeven werknemers gedeeld wordt door het aantal trimesters waarover een aangifte is ingediend.

Ook hier dus kan met deze vreemde werknemers geen rekening worden gehouden, zodat niet alleen zij, maar ook de werknemers van Belgische nationaliteit en de niet uit de R.S.Z. gesloten vreemde werknemers een belangrijk voor-

⁶ B.S., 29 december 1982, 15359 e.v.

deel kunnen verliezen in geval van sluiting van de onderneming in de T-zone.

- *Collectief ontslag*. De reglementering inzake collectief ontslag is eveneens van toepassing voor ondernemingen die gemiddeld ten minste 20 werknemers te werk stellen. Ook dit quorum wordt berekend op basis van R.M.Z.-aangiften. Hier doet zich hetzelfde probleem voor.

cc. Opmerkelijk is dat in het K.B. nr. 118 sprake is van «kaderpersoneel» zonder dat dit begrip door enige wettelijke definitie omschreven werd.

Inmiddels werd bij artikel 154 van de sociale herstelwet van 22 januari 1985⁷ artikel 14, §1, 2e en 3e lid, van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven gewijzigd. De kaderleden worden hierin gedefinieerd als volgt: «met uitsluiting van die welke deel uitmaken van het leidinggevend personeel in de zin van artikel 19, eerste lid, 2°, de bedienden, die in de onderneming een hogere functie uitoefenen die in het algemeen voorbehouden wordt aan de houder van een diploma van een bepaald niveau of aan diegene die een evenwaardige beroepservaring heeft.»

De vraag rijst of aldus sinds 22 januari 1985 het begrip «kaderpersoneel» van artikel 9, §1, van het K.B. nr. 118 beperkt wordt, zodat vreemde werknemers van het hoogste kader van een onderneming in een T-zone die «leidinggevend personeel» genoemd zouden worden mocht de wet van 20 september 1948 op het bedrijf van toepassing zijn, buiten de uitsluiting vallen en dus toch onderworpen zijn aan de bepalingen inzake R.S.Z.

Artikel 154 van de genoemde sociale herstelwet beperkt immers de toepassing van de definitie niet tot de wet van 20 september 1948.

dd. Er blijft ten slotte nog het probleem van de opzeggingstermijnen die voor de vreemde werknemers zullen moeten gelden. Het K.B. nr. 118 zegt hierover niets.

Blijkens haar verslag aan de Koning houdt de regering er omtrent de opzeggingstermijnen van de betrokkenen de volgende mening op na: «In dit sociaal luik werd geen uitdrukkelijke bepaling opgenomen in verband met de opzeggingstermijnen. De regering is er zich echter sterk van bewust dat voor het scheppen van een gunstig klimaat ter bevordering van privé-investeringen en tewerkstelling de vigerende regeling inzake opzeggingstermijnen voor bedienden, in het bijzonder het hoger bediendenpersoneel, een ernstig probleem stelt.

De regering is van mening dat deze problematiek echter van meer algemene aard is en bredere vragen oproept dan wat kan opgelost worden binnen het kader van het huidige ontwerp.

Wel vestigt zij er de aandacht op dat voor het kaderpersoneel en de vorsers van vreemde nationaliteit, in de lijn van rechtspraak die zich heeft ontwikkeld, de mogelijkheid openstaat om in de individuele arbeidsovereenkomst te bepalen dat deze beheerst wordt door vreemd recht. Dit vreemde recht zal meestal het recht van het land van oorsprong van de werknemer zijn of het recht van het land van de maatschappelijke of hoofdzetel van het bedrijf dat de buitenlandse werknemer, tijdelijk of voor onbepaalde

duur, ter beschikking stelt. T.a.v. de regels inzake opzegging van de overeenkomst, met inbegrip van de termijnen die daartoe in acht dienen te worden genomen, kan de vreemde wetgeving worden beschouwd als hebbende een zelfde waarde als de regeling voorzien onder het Belgisch recht en dient aan deze laatste geen overwegende rol, om redenen van algemeen belang of openbare orde, te worden gegeven. Aldus zou het onder de meeste vreemde rechtsstelsels mogelijk zijn in de individuele arbeidsovereenkomst de duur van de opzeggingstermijn op geldige wijze te bepalen en zulks in afwijking van de bepalingen voorzien in artikel 82, §2 en §3, van de wet van 3 juli 1978 inzake de arbeidsovereenkomsten.

Bovendien is een dergelijk afwijkend beding niet onbillijk, aangezien het internationaal kaderlid wordt tewerkgesteld tegen voorwaarden van vastheid van betrekking die niet afwijken van deze die gangbaar zijn in het land van herkomst of dat van de zetel van de moedervennootschap.»

Hiermee gaat de regering eigenlijk vrij gemakkelijk de problematiek in verband met het op deze arbeidsovereenkomsten toepasselijke recht uit de weg evenals het probleem van de toepassing van Belgische «politiewetten» op arbeidsovereenkomsten onderworpen aan een vreemde wetgeving en dit o.m. in verband met opzeggingstermijnen en verbrekingsvergoedingen⁸.

Om rechtsonzekerheid te voorkomen zullen de werkgevers in een T-zone gevestigd er de voorkeur aan geven in de arbeidsovereenkomst gesloten met de kaderleden en vorsers van vreemde nationaliteit uitdrukkelijk een andere rechtsorde van toepassing te verklaren.

Dit heeft uiteraard ook gevolgen op andere aspecten van de arbeidsrelatie dan enkel de opzeggingstermijn.

B. De herstelwet van 31 juli 1984

In hoofdstuk IV van de herstelwet van 31 juli 1984⁹ heeft de wetgever een aantal maatregelen uitgevaardigd tot «reconversie en selectieve ondersteuning van de economische activiteit en van de investeringen.»

Ook hier gaat het om maatregelen die economisch gericht zijn, met fiscale voordelen als stimulans, maar die tevens tewerkstelling beogen, zonder dat hieraan een uitgesproken sociaal «luik» verbonden is.

1. De reconversievennootschappen (artt. 50 e.v.)

1° *Definitie*. De reconversievennootschappen zijn de vennootschappen die worden opgericht met het oog op de uitvoering van een reconversiecontract en die hun zetel en belangrijkste bedrijfszetel hebben in een reconversiezone.

De term «reconversiezones» beduidt: die gebieden die worden afgebakend binnen de ontwikkelingszones vastgesteld in artikel 11 van de wet van 30 december 1970 op de economische expansie en die worden gekenmerkt door: ernstig structureel werkgelegenheidstekort; sterke bevolkingsaan groei; tekort aan industrieel initiatief; herstructu-

⁷ B.S., 24 januari 1985.

⁸ Zie hieromtrent R. Ch. GOFFIN en M. FORGES, «Détermination de la loi applicable au contrat de travail en droit belge», *Soc. Kron.*, 1984, 573 e.v. Zie ook J. DUMORTIER, *Arbeidsverhoudingen in het Internationaal Privaatrecht*, p. 77 e.v.

ring van aldaar gevestigde ondernemingen in sectoren bedoeld in artikel 6, § 1, VI, 4°, tweede deel, 1°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

De term «reconversiecontract» beduidt: het contract tussen enerzijds een openbare investeringsmaatschappij (GIMV of Société régionale d'investissements de Wallonie, GIMB of NIM) en anderzijds een reconversievennootschap en alle of de meerderheid van haar privé-aandeelhouders met het oog op de uitvoering van een reconversieproject in de betrokken reconversiezone.

De term «reconversieproject» beduidt: het project dat bijdraagt tot de industriële reconversie van een reconversiezone door middel van investeringen in materiële vaste activa, in de betrokken reconversiezone, voor het onderzoek, de ontwikkeling, de vervaardiging en de commercialisering van: a. nieuwe produkten; b. *nieuwe technologieën* en hun toepassingen; c. verbetering van industriële processen met het oog op een rationeler energie- of grondstoffengebruik of een verbeterde bescherming van het leefmilieu; d. produkten en technologieën en hun toepassingen waarvan de vervaardiging of commercialisering door hun reële perspectieven van verdere ontwikkeling en rentabiliteit bijdraagt tot de vernieuwing of verbreding van het industrieel weefsel van de betrokken reconversiezone of tot de aan-groei van de werkgelegenheid.

2° *Principe*. De reconversievennootschappen genieten bepaalde fiscale voordelen evenals hun aandeelhouders, wanneer ze hun verbintenissen opgenomen in het reconversiecontract nakomen.

Een dergelijk contract voorziet in het creëren van een minimumaantal arbeidsplaatsen door de investeringen bedoeld in het reconversieproject.

3° *Bespreking*. a. In de definitie van «reconversieproject» gebruikt de wetgever de term «*nieuwe technologieën* en hun toepassingen». Deze term wordt nergens gedefinieerd.

Aangezien het doel van de reconversievennootschappen juist de reconversie betekent van de zone zou het begrip «*nieuwe technologieën*» hier kunnen relateren aan de technologieën tot dan toe in de reconversiezone toegepast.

Dit heeft evenwel tot gevolg dat de inhoud van het begrip kan verschillen van reconversiezone tot reconversiezone.

De openbare investeringsmaatschappijen met wie de privé-investeerders een reconversiecontract sluiten zullen moeten oordelen of het voorgenomen project betrekking heeft op nieuwe technologieën.

b. Een bijzonder aspect is hier wel dat van een contract gebruik gemaakt wordt om het beoogde doel te bereiken.

Het contract wordt gesloten tussen: de openbare investeringsmaatschappij; de privé-aandeelhouders; en de vennootschap waarin beide andere partijen vennoot zijn.

Het is de vennootschap die in dit contract een verbintenis aangaat betreffende het bedrag en de aard van de investeringen, en het minimum aantal door deze investeringen te creëren arbeidsplaatsen.

Aan het sluiten van dit contract verbindt de overheid voordelen, namelijk fiscale vrijstellingen. De fiscale vrijstelling wordt slechts verleend en behouden indien:

- de vrijgestelde winsten in een afzonderlijke rekening

van het passief van de balans geboekt zijn en blijven;

- de vrijgestelde winsten niet tot grondslag dienen voor de berekening van enigerlei beloning of toekenning;
- de afgekochte aandelen blijvend worden gebruikt voor de uitoefening van de beroepswerkzaamheid in België.

Welnu, opmerkelijk is dat het bereiken en in stand houden van het minimum aantal arbeidsplaatsen niet een van deze voorwaarden is.

Op de tewerkstellingsverbintenis staat er derhalve geen specifieke sanctie.

De openbare investeringsmaatschappij zou wellicht volgens de regels van het burgerlijk recht de ontbinding van de overeenkomst in rechte kunnen vorderen. Het probleem ligt hierbij evenwel in het feit dat het de vennootschap is die de verbintenis tot minimumtewerkstelling in het reconversiecontract moet aangaan en niet de aandeelhouders die juist specifieke verbintenissen tot inkoop van aandelen van de openbare investeringsmaatschappij op zich hebben genomen (de aandelen die de FIV-inbreng vertegenwoordigen). In de meeste gevallen zal de openbare investeringsmaatschappij er derhalve geen belang bij hebben de ontbinding van de overeenkomst te vorderen omdat het minimum aantal arbeidsplaatsen niet in acht wordt genomen.

De vooropgestelde techniek van het reconversiecontract kan wellicht vrij soepel werken, maar het valt te betreuren dat de naleving van de sociale verbintenissen er niet door verzekerd wordt.

2. De «oneigenlijke reconversievennootschappen» (art. 59)

Artikel 59 van de herstellwet van 31 juli 1984 voorziet nog in een tweede soort vennootschappen, namelijk vennootschappen die opgericht worden in een der jaren 1984 tot 1988, zonder FIV-inbreng (dus zonder dat een beroep gedaan wordt op de openbare investeringsmaatschappijen) en die zich toch vestigen in een reconversiezone en tegenover de aandeelhouders de verbintenis aangaan een som van ten minste 60% van het in geld volgestorte kapitaal te gebruiken om materiële vaste activa aan te schaffen of tot stand te brengen als bedoeld in artikel 50,5°, dus o.a. ook in nieuwe technologieën. Aan deze vennootschappen en de aandeelhouders worden ook fiscale voordelen toegekend. Deze voordelen zijn aan voorwaarden verbonden, o.m. dat bij het einde van het boekjaar deze vennootschap minstens één werknemer tewerkstelt per schijf van vijf miljoen frank investeringen.

Zo naderhand dit minimum aantal personeelsleden niet wordt gehandhaafd, vervalt het fiscaal voordeel.

Het is op zijn minst merkwaardig te noemen dat wel een sanctie op de naleving van de sociale voorwaarden wordt gesteld voor dit type van vennootschappen waarin geen openbare investeringsmaatschappij aandeelhouder is, en niet voor de zuivere reconversievennootschappen waarin deze wel participeren.

3. De innovatievennootschappen (artt. 68 e.v.)

1° *Definitie*. Artikel 68 van de herstellwet van 31 juli 1984 definieert de «innovatievennootschappen» als ven-

⁹ B.S., 10 augustus 1984.

nootschappen, verenigingen, inrichtingen of instellingen als bepaald in de artikelen 98, 100 en 102 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen die tijdens een der jaren 1984 tot en met 1993 zijn opgericht en die door de minister van Financiën, op eensluitend advies van de minister van Economische Zaken en van Middenstand en van de minister die het wetenschapsbeleid onder zijn bevoegdheid heeft, zijn erkend als uitsluitend de exploitatie en commercialisatie beogend van één of meer innoverende hoogtechnologische procédés.

Deze term «innoverende hoogtechnologische procédés» is wederom een nieuw begrip dat in de wet zelf als volgt wordt omschreven: «Een wijze van vervaardigen of van dienstverlening met bijzondere technische kenmerken welke die wijze onderscheiden van die welke tot nog toe zijn gebruikt of waarmee uitzonderlijke prestatievermogens kunnen worden opgewekt die uitsteken boven die welke in de bedrijfswereld als normaal worden beschouwd en die vin- dingen en speurwerk volgens pas ontwikkelde technieken in toepassing brengt.»

Uitdrukkelijk wordt daaraan toegevoegd: het gebruik van het met een dergelijk procédé vervaardigd produkt komt niet in aanmerking.

2° *Principe*. Met de maatregelen tot bevordering van het innovatiekapitaal wil de regering privé-ondernemers en hun kapitaalverstrekkers die risico's willen nemen voor de herindustrialisering door investering in nieuwe technologieën «een helpende hand reiken met belastingmaatregelen die hun streven lichter maken, met de hoop dat zij in het streven zullen slagen en aldus verder zullen meewerken aan de groei van de investering, van de tewerkstelling en zodoende van het algemeen welzijn»¹⁰.

Deze fiscale gunstmaatregelen zijn dus een eerste stap in de richting van de uitbouw van een Belgische markt voor «venture capital»¹¹.

De fiscale voordelen worden verleend aan de innovatievennootschap zelf, de kapitaalverschaffers en, wat een bijzonderheid is, de werknemers van de innovatievennootschap die zelf ook investeren.

Omdat deze fiscale voordelen kunnen worden toegekend, is het noodzakelijk dat de innovatievennootschap als dusdanig is erkend en erkend blijft.

Daartoe mag ze evenwel voor de periode waarin de fiscale voordelen gelden in het buitenland geen andere exploitatiezetels dan kantoren van verkoop en dienstverlening na verkoop openen; ze mag evenmin op het einde van het boekjaar van de oprichting en op het einde van het eerste boekjaar nadat van de oprichting meer dan 49 werknemers tewerkstellen en op het einde van de andere boekjaren mag ze niet meer dan 99 werknemers te werk stellen. Bij overschrijding van deze maxima gaat het fiscale voordeel verloren.

3° *Kritiek*. a. De wettelijke definitie van «innoverende hoogtechnologische procédés» is ruim en dynamisch: zij omvat niet alleen wat vandaag innoverend is, maar ook reeds de technologieën die in het begin van de jaren negentig «nieuw» zullen zijn en wellicht thans nog onbekend zijn.

Rechtszekerheid brengt ze evenwel niet voor de bevoor- raars van de innovatievennootschappen die op de uitslag van het onderzoek van hun aanvraag door de interministe- riële werkgroep zullen moeten wachten alvorens zekerheid te hebben¹².

b. De fiscale voordelen zijn niet gebonden aan een te- werkstellingsverplichting, ook al lijkt de groei van de te- werkstelling blijkens de memorie van toelichting een motief geweest te zijn voor het toekennen van deze voordelen.

Integendeel, er is een tewerkstellingsplafond ingebouwd dat niet mag worden overschreden, aangezien de erkenning als innovatievennootschap wordt ingetrokken zo de maxi- ma van 49 en 99 werknemers worden overschreden.

Deze maxima werden dan ook blijkens de parlementaire voorbereiding door verschillende parlementsleden als strij- dig beschouwd met een politiek van tewerkstelling.

De minister van Financiën was evenwel van oordeel dat «high-tech»-bedrijven door selectieve maatregelen vlug een succesvolle opgang zouden maken, zodat de bepaling be- treffende het tewerkstellingsplafond hen niet meer op hun stappen zou doen terugkeren¹³.

De strenge beperking van het toegestane werknemersaan- tal schept een artificieel schaalnadeel voor de innovatieven- nootschap¹⁴ en werkt remmend op de gunstige invloed van hoogtechnologische innovatieprojecten op de tewerkstel- ling. Zulks draagt niet bij tot het creëren van een sfeer van vertrouwen.

c. De werknemers van een innovatievennootschap die bij de oprichting of kapitaalverhoging van deze innovatieven- nootschap hebben ingeschreven op aandelen die het inno- vatiekapitaal vertegenwoordigen en die deze aandelen heb- ben volgestort, mogen het totaal van de aldus gestorte som- men aftrekken van hun gezamenlijke netto-inkomsten. Deze aftrek mag maximaal 20% bedragen van de netto- belastbare inkomsten gespreid over vijf opeenvolgende be- lastbare tijdperken.

Er wordt nochtans geen aftrek verleend in de gevallen waarin de bedoelde werknemer alleen of samen met zijn echtgenoot, zijn afstammelingen, zijn ascendenten, zijn zij- verwanten tot de tweede graad en die van zijn echtgenoot, middelijk of onmiddelijk meer dan 25% bezitten van de rechten in de innovatievennootschap.

Hiermee heeft men het de hoog gekwalificeerde perso- neelsleden aantrekkelijker willen maken om in dienst te tre- den van nieuwe kleinschalige bedrijven in het stadium waarin ze de grootste risico's dragen. De werknemers moe- ten immers inschrijven op het kapitaal bij de oprichting of bij een latere kapitaalverhoging. Dergelijk hoog gekwalifi- ceerd personeel heeft meer werkzekerheid in grote, sinds lang gevestigde bedrijven. Toch is de kennis en wetenschap-

¹⁰ *Parl. Stuk., Kamer*, 927 (83-84) 1, memorie van toelichting, 29.

¹¹ Zie hieromtrent L. DE BROE, «Maatregelen ter bevordering van het innovatiekapitaal, of een eerste aanpassing van de fiscale wetgeving aan de risico's waarmee de ontwikkeling van nieuwe technologieën gepaard gaat», *Fiskofoon*, 1984, 199.

¹² Zie L. DE BROE, o.c., p. 200.

¹³ *Parl. Stuk., Senaat*, 718 (83-84) nr. 2/6°, p. 66.

¹⁴ Zie D. VAN POUCKE, *Innovatievennootschappen. De nieuwe fiscale behandeling van venture capital in België*.

pelijke ervaring vaak van het allergrootste belang voor het jonge «high-tech»-bedrijf in zijn aanloopfase.

Deze bijzondere fiscale gunstmaatregel moet derhalve het hoog gekwalificeerd personeel aantrekken: het gevoelen via aandelenbezit toch enige controle op de onderneming zelf te hebben en de hoop eenmaal te kunnen delen in de resultaten zo de onderneming lukt, kunnen het gebrek aan werkzekerheid compenseren.

II. NIEUWE TECHNOLOGIEËN OBJECT VAN COLLECTIEVE SOCIALE RELATIES

A. Historisch overzicht

1. De sociale gesprekspartners werden door minister Maystadt, minister van het Plan- en Wetenschapsbeleid, op 28 maart 1983 aangeschreven met verzoek een raamovereenkomst te sluiten die ten grondslag zou liggen aan de technologische akkoorden waarover op het niveau van de sectoren of de ondernemingen moet worden onderhandeld.

2. De volmachtenwet van 6 juli 1983 bepaalde dat, indien er voor 1 oktober 1983 geen interprofessioneel akkoord gesloten zou worden, de Koning de nodige maatregelen zou kunnen treffen om de modaliteiten vast te leggen voor overleg tussen de werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers over de gevolgen van de invoering van nieuwe technologieën.

De sociale gesprekspartners opteerden voor een akkoord omdat gevreesd werd dat een ingrijpen van de uitvoerende macht langs reglementaire weg minder op de concrete realiteit van de ondernemingen zou zijn afgestemd. De standpunten van werkgevers- en werknemersorganisaties lagen evenwel ver uit elkaar.

Het kabinet van minister Maystadt heeft op 23 november 1983 een nota gestuurd aan de organisaties betiteld als «Uitsteekmogelijkheid tot compromis». De tekst hiervan was een bruikbare basis voor het voortzetten der onderhandelingen. Deze onderhandelingen leidden dan tot de C.A.O. van 13 december 1983¹⁵.

3. Er moet op gewezen worden dat de C.A.O. nr. 9 van 9 maart 1972, gewijzigd bij C.A.O. nr. 15 van 24 juli 1974 houdende ordening van de internationale arbeidsraad gesloten nationale akkoorden en collectieve arbeidsovereenkomsten betreffende de ondernemingsraad, in artikel 10 reeds het navolgende bepaalt: «Om de ondernemingsraad toe te laten de opdrachten te vervullen die hem zijn toevertrouwd door artikel 15a van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven zal hij worden voorgelicht over de projecten en maatregelen die van aard zijn de omstandigheden en voorwaarden waarin het werk in de onderneming of in één van de afdelingen wordt uitgevoerd, te wijzigen.»

Volgens de commentaar bij artikel 10 van C.A.O. nr. 9 vallen onder de hier bedoelde projecten en maatregelen de wijzigingen van de materiële en menselijke omgeving (bijvoorbeeld invoering van machines die de arbeidsvoorwaarden wijzigen) en de veranderingen in fabricatie- en werkmethodes.

¹⁵ Med. V.B.O., 1984, 87 en 88: «De sociale gevolgen van de nieuwe technologieën».

De C.A.O. nr. 39 sluit dus eigenlijk hierbij aan, evenals bij het K.B. van 27 november 1973 houdende reglementering van de economische en financiële inlichtingen te verstrekken aan de ondernemingsraden.

De voorlichtingsverplichting die erin besloten ligt is niet nieuw.

De C.A.O. nr. 39 wil wel specifiek inspelen op de gevolgen voor de tewerkstelling van de nieuwe technologieën die niet konden worden voorzien in het begin van de jaren zeventig.

B. De inhoud van C.A.O. 39

1. Toepassingsfeer (artikel 1)

a. De C.A.O. is van toepassing op de ondernemingen die gewoonlijk gemiddeld ten minste 50 werknemers tewerkstellen gedurende het kalenderjaar voorafgaand aan de periode tijdens welke de in artikel 2 bedoelde informatie moet worden verstrekt.

Na de berekeningswijze van het quorum, gebaseerd op de kwartaalaangiften van de R.S.Z., te hebben uiteengezet in de §§ 2 en 3, bepaalt § 4 van artikel 1: «Deze overeenkomst doet geen afbreuk aan de wettelijke, reglementaire en C.A.O.-bepalingen betreffende de werking en de bevoegdheid van de ondernemingsraden, van de comité's VGV alsmede van de vakbondsafgevaardigden noch aan de bepalingen inzake de veiligheid, de gezondheid en de verfraaiing van de werkplaatsen.»

b. *Bespreking.* Uit de combinatie van § 1 en § 4 volgt dat:

- de specifieke verplichtingen die in deze C.A.O. zijn opgenomen, slechts gelden voor ondernemingen die gewoonlijk gemiddeld ten minste 50 werknemers te werk stellen;
- de vroegere verplichtingen van de werkgevers in ondernemingen die dit quorum niet bereiken, voortvloeiend uit andere wettelijke of reglementaire C.A.O. bepalingen blijven bestaan; aldus blijft voor deze werkgevers de C.A.O. nr. 5 betreffende het statuut van de vakbondsafgevaardigden van het personeel van toepassing en o.m. artikel 14, dat bepaalt: «Teneinde de geschillen of betwistingen te voorkomen moet de syndicale afvaardiging van het personeel voorafgaandelijk door de werkgever worden ingelicht over de veranderingen die de contractuele of gebruikelijke arbeids- en beloningsvoorwaarden kunnen wijzigen, met uitzondering van de inlichtingen van individuele aard.»

Ook het K.B. van 6 november 1969 tot vaststelling van de algemene regels voor de werking van de Paritaire Comité en Paritaire Subcomités blijft onverminderd van toepassing; de artikelen 19 en 21 bepalen dat in die organen een verzoeningsbureau kan worden opgericht «om alle geschillen tussen werkgevers en werknemers te voorkomen of bij te leggen.»

2. Procedure van voorlichting en overleg (artt. 2 tot 5)

Artikel 2 van de C.A.O. legt op de werkgever die heeft besloten over te gaan tot een investering in een nieuwe technologie, een dubbele verplichting, namelijk een voorlichtingsverplichting en een verplichting tot overleg, op voorwaarde dat die investering belangrijke collectieve gevolgen

heeft voor de werkgelegenheid, de werkorganisatie of de arbeidsvoorwaarden.

Deze voorlichting en overleg moeten plaatsvinden uiterlijk drie maanden vóór het begin van de invoering van de nieuwe technologieën.

1. *Voorafgaande opmerkingen.* a. De beslissing zelf tot het investeren in een nieuwe technologie is niet aan voorafgaande voorlichting of overleg onderworpen. M.a.w. de werkgever behoudt volledig beslissingsbevoegdheid in verband met het al of niet invoeren van de nieuwe technologieën en eveneens m.b.t. het tijdstip waarop ze zullen worden ingevoerd in de onderneming.

De verplichting ontstaat slechts wanneer de juiste datum van invoering is vastgelegd. De invoering veronderstelt, volgens de commentaar, hetzij de manifestatie van een visueel criterium, hetzij de aanduiding van een wijziging van de arbeidsvoorwaarden of in de werkorganisatie binnen de onderneming.

b. De informatie- en overlegverplichting bestaat slechts wanneer de investering betrekking heeft op «nieuwe technologieën.»

De C.A.O. geeft geen definitie van deze term.

De commentaar zegt dat de term «nieuw» moet worden geïnterpreteerd in relatie tot wat vroeger in de onderneming bestond.

De hier gebruikte term «nieuwe technologieën» heeft dus niet noodzakelijk dezelfde betekenis als de term «nieuwe technologieën» in artikel 50, 5°, van de herstellwet van 31 juli 1984, noch dezelfde betekenis als de sectoren van spits-technologie omschreven in het K.B. nr. 118¹⁶.

De hier gebruikte term is ook te onderscheiden van de «innoverende hoogtechnologische procédés» waarvan artikel 68, 4°, van de herstellwet van 31 juli 1984 gewag maakt.

Dit betekent dat :

- een in het licht van de technologische evolutie als «zeer gewoon» te beschouwen technologie, toch onder toepassing van de C.A.O. valt, zo deze technologie nog niet in de onderneming was ingevoerd ;

- een spitstechnologisch procédé niet onder toepassing van de C.A.O. valt, zo het voor de inwerkingtreding van de C.A.O. reeds gebruikt werd in de onderneming.

c. De informatie- en overlegprocedure moeten ten slotte slechts toegepast worden wanneer «de investering belangrijke collectieve gevolgen heeft voor de werkgelegenheid, de werkorganisatie of de arbeidsvoorwaarden in de onderneming.»

De C.A.O. omschrijft nauwkeurig wat hieronder moet worden verstaan. Er zijn namelijk belangrijke collectieve gevolgen wanneer 50% en ten minste 10 werknemers van een bepaalde beroepscategorie betrokken zijn bij de invoering van de nieuwe technologie in de onderneming en dit tot het verstrijken van de door de werkgever vooropgestelde termijnen van inwerkingstelling van de nieuwe technologie, of bij ontstentenis van informatie vanwege de werkgever,

tot de effectieve inwerkingstelling van de nieuwe technologie. Die 50% en de 10 werknemers worden niet berekend op elke beroepscategorie afzonderlijk, maar op alle beroepscategorieën samen waarin zich een wijziging in de tewerkstelling, de werkorganisatie of de arbeidsvoorwaarden voordoet als gevolg van de invoering van de nieuwe technologie, wanneer deze beroepscategorieën samen minder dan 100 werknemers omvatten.

Wat moet worden verstaan onder «betrokken werknemers?»

Volgens de commentaar zijn het de werknemers die tot een bepaalde beroepscategorie in de onderneming behoren en die hetzij de nieuwe technologieën moeten gebruiken in gewijzigde arbeidsvoorwaarden en/of werkorganisatie, hetzij er de gevolgen van moeten ondergaan op het gebied van werkgelegenheid als gevolg van ontslag of mutatie.

Zowel de wijzigingen van de arbeidsvoorwaarden en/of de werkorganisatie van de gebruikers van de nieuwe technologie als de mutaties kunnen zowel positieve als negatieve gevolgen hebben.

Voor het begrip «beroepscategorieën» wordt verwezen naar de praktijk van de paritaire comités of van de ondernemingen. D.w.z. dat het niet gaat om looncategorieën of om het onderscheid «arbeiders, bedienden, kaderleden», maar wel om functionele categorieën, beroepscategorieën, zoals boekhoudkundigen, typisten enz.¹⁷.

Hierbij valt op te merken dat de commentaar een vrij beperkte interpretatie geeft aan het begrip «betrokken werknemers.»

Het kan gebeuren dat de invoering van nieuwe technologieën toch gevolgen heeft voor andere werknemers dan degenen die volgens de commentaren als «betrokken werknemers» beschouwd moeten worden, zo bijvoorbeeld een wijziging van werkuren¹⁸. Deze werknemers worden evenwel niet mede in rekening genomen.

Praktisch gesproken betekent dit dus dat de werkgever bij het nemen van zijn beslissing tot investeren duidelijk zal dienen uit te maken wie bij de invoering van de nieuwe technologieën als betrokken werknemers moeten worden beschouwd.

2. *De informatieprocedure.* a. Op welk tijdstip moet informatie verstrekt worden? Na de beslissing tot investering en tot inplanting doch uiterlijk drie maanden voor het begin van de inplanting.

Het lijkt wenselijk de werkgever aan te manen tot voorzichtigheid.

Is de beslissing eenmaal genomen tot investeren, dan zal hij het ogenblik van het aanvaarden der informatie- en overlegprocedure het best onmiddellijk vastleggen in verband met de termijnen voor de levering van de nieuwe technologieën.

Ook moet rekening gehouden worden met de richtlijnen inzake occasionele voorlichting vervat in het K.B. van 27 november 1973: deze occasionele voorlichting moet zo spoedig mogelijk meegedeeld worden.

b. Aan wie moet de informatie gegeven worden?

¹⁶ Zie M. RICHIR en Ch. WILLEMS, «La convention collective de travail n° 39 concernant l'information et la concertation sur les conséquences sociales de l'introduction de nouvelles technologies», *J.T.T.*, 1984, 297.

¹⁷ *Med. V.B.O.*, 1984, 90.

¹⁸ M. RICHIR en Ch. WILLEMS, *o.c.*, p. 298.

De informatie dient te worden gegeven aan de ondernemingsraad. Zo er geen ondernemingsraad is aan de vakbondsafvaardiging.

Bij gebrek aan specifieke bepaling dient het personeel niet te worden voorgelicht wanneer er geen vakbondsafvaardiging is.

Er zij aan herinnerd dat ook buiten de toepassingsfeer van C.A.O. 39 een informatieverplichting t.a.v. de vakbondsafvaardiging bestaat.

c. Waarop moet de informatie betrekking hebben?

De informatie heeft betrekking op de aard van de nieuwe technologie, op de economische, financiële of technische factoren die de invoering ervan verantwoorden, op de aard van de sociale gevolgen en op de termijnen van inwerkingstelling.

Deze voorlichting moet geschieden overeenkomstig de richtlijnen vastgesteld in het K.B. van 27 november 1973, zodanig dus dat de ondernemingsraad zich een klaar beeld kan vormen van het technisch aspect van de nieuwe technologieën en een inzicht verwerft in de plaats die de investering inneemt in het gehele economische en financiële beleid van de onderneming.

De informatie omtrent de sociale gevolgen betreft enkel de gevolgen die op voorzienbare en globale wijze de werkgelegenheid, de werkorganisatie of de arbeidsvoorwaarden betreffen; zij slaat dus niet op de individuele arbeidsrechtelijke gevolgen. Individuele gegevens moeten derhalve in dit stadium niet worden meegedeeld¹⁹.

Ten slotte zal de werkgever het tijdschema van de uitvoering van de beslissing zo nauwkeurig mogelijk opgeven.

d. Hoe moet de informatie verstrekt worden?

Principieel moet ze schriftelijk meegedeeld worden aan de vertegenwoordigers der werknemers.

Wanneer evenwel de verspreiding van deze informatie een ernstig nadeel kan berokkenen aan de onderneming, volstaat mondelinge informatie. De gegevens omtrent de sociale gevolgen moeten nochtans steeds schriftelijk meegegeed worden.

3° De overlegprocedure. a. Op welk tijdstip moet overleg plaatsvinden?

Het overleg moet plaatsvinden uiterlijk drie maanden vóór het begin van de invoering van de nieuwe technologie.

Om het overleg vruchtbaar te laten verlopen zal het pas zinvol kunnen plaatsvinden nadat de informatie is verstrekt.

Blijkens de commentaar moet het overleg te goeder trouw tussen de partijen in de tijd beperkt worden, zodat de inwerkingstelling van de nieuwe technologie niet wordt belemmerd.

Het overleg moet dus blijkbaar slechts starten en niet beëindigd zijn uiterlijk drie maanden vóór het begin van de invoering. Het kan zelfs afgesloten worden na de effectieve inwerkingtreding van de nieuwe technologie.

b. Waarover moet overleg gepleegd worden?

Het overleg heeft betrekking op: de vooruitzichten inzake de werkgelegenheid van het personeel, de werkgelegen-

heidsstructuur en de voorgenomen sociale maatregelen inzake werkgelegenheid.

Hier zullen dus ter sprake komen:

- de weerslag op de individuele arbeidsovereenkomsten; nl. de te ontslagen of te muteren personen, de overgang naar deeltijds werk enz.;
- de eventuele invoering van nieuwe beroepscategorieën;
- de oprichting van nieuwe afdelingen;
- eventuele bovenwettelijke vergoedingen bij ontslag enz.;
- de werkorganisatie en de arbeidsvoorwaarden; eventuele invoering van ploegenstelsel; wijziging van arbeidsuren;
- de gezondheid en de veiligheid der werknemers: de invoering van de nieuwe technologie kan een weerslag hebben op de veiligheid en gezondheid van de werknemers zodat aangepaste maatregelen genomen moeten worden: rustperiodes, oogonderzoeken, werkkledij enz.;
- de vakbekwaamheid en de eventuele maatregelen voor opleiding en omscholing van de werknemers: onderzocht kan worden wie de nodige bekwaamheid heeft om de nieuwe technologie te gebruiken; voorkeur kan gegeven worden aan bijscholing en opleiding boven aanwerving van nieuw personeel²⁰.

Aangezien tijdens dit overleg de individuele gevolgen van de invoering der nieuwe technologieën besproken worden, rijst de vraag welke de draagwijdte is van het resultaat van dit overleg t.a.v. de individuele arbeidsovereenkomst.

M.i. kan een in overleg tot stand gekomen akkoord tussen de werkgever en de werknemers-vertegenwoordigers geen wijzigingen brengen in de essentiële elementen van de individuele arbeidsovereenkomst.

Anderzijds is het duidelijk dat na het overleg de werkgever dienovereenkomstig zijn gezag kan uitoefenen t.o.v. de betrokken personeelsleden en dezen dus niet lichtvaardig een wijziging in hun arbeidsvoorwaarden zullen kunnen gelijkstellen met een verbreking van de arbeidsovereenkomst²¹.

Verder ontslaat dit overleg de werkgever ook niet van de toepassing van andere procedures verplicht ingeval de invoering van de nieuwe technologie aanleiding geeft tot toepassing van collectief ontslag, sluiting van een afdeling van de onderneming, afdanking van beschermde werknemers enz.

c. Met wie moet overleg gepleegd worden?

Krachtens artikel 5, § 2, heeft het overleg, naar gelang van het geval plaats in de ondernemingsraad, in het comité voor veiligheid en gezondheid of met de vakbondsafvaardiging, overeenkomstig de opdrachten die door de van kracht zijnde wettelijke of C.A.O.-bepalingen aan elk van die organen zijn toegewezen.

Aldus is het duidelijk dat problemen van gezondheid en veiligheid het voorwerp zullen zijn van overleg met het comité VGV.

d. Vertrouwelijk karakter.

Terloops zij opgemerkt dat de leden van de ondernemingsraad door de bepalingen van de wet van 20 september 1948 (artikel 30, strafbepaling verwijzende naar art. 458

¹⁹ E. MOREL, «C.A.O. nr. 39. Voorlichting en overleg over de invoering van nieuwe technologieën», *Oriëntatie*, 1984, 29.

²⁰ E. MOREL, *o.c.*, p. 29-30.

²¹ M. RICHIR en Ch. WILLEMS, *o.c.*, p. 299.

Strafwetboek inzake beroepsgeheim) en door het K.B. van 27 november 1973 op algemene wijze tot geheimhouding verplicht zijn t.a.v. de inlichtingen die zij bij de uitoefening van hun opdracht hebben ontvangen.

De commentaar van C.A.O. nr. 39 zegt dat deze algemene geheimhoudingsplicht de voorlichtings- en overlegprocedure niet mag belemmeren.

Zijn de leden van de vakbondsafvaardiging door dezelfde geheimhoudingsplicht gebonden?

Artikel 23 C.A.O. nr. 5 van 24 mei 1971 zegt dat de vakbondsafvaardiging mondeling of schriftelijk zal kunnen overgaan tot alle mededelingen welke nuttig zijn voor het personeel zonder dat zulks de organisatie van het werk mag verstoren. Deze mededelingen moeten van professionele of syndicale aard zijn. Ze kunnen ook voorlichtingsvergaderingen beleggen met instemming van de werkgever en deze mag zijn instemming niet willekeurig weigeren.

De C.A.O. nr. 5 legt evenwel nergens een geheimhoudingsplicht op aan de vakbondsafvaardigden. Voor hen gelden evenmin strafsancties zoals bepaald voor de leden van de ondernemingsraad en van het veiligheidscomité.

Uiteraard, als werknemers van de onderneming, blijven zij gebonden door artikel 17 van de wet op de arbeidsovereenkomsten dat een welbepaalde geheimhoudingsplicht aan alle werknemers oplegt.

Aangezien de vakbondsafvaardiging een belangrijke plaats inneemt in de informatie- en overlegprocedure, ware het toch wenselijk geweest in de C.A.O. nr. 39 zelf een specifieke geheimhoudingsplicht uit te werken.

d. Aard en resultaat van het overleg.

De wet van 20 september 1949 regelt de bevoegdheden van de ondernemingsraad.

De taken van het veiligheidscomité worden geregeld in het ARAB.

De bevoegdheden van de vakbondsafvaardiging worden geregeld door de C.A.O. nr. 5.

In deze teksten wordt nergens gezegd dat deze organen met de werkgever «overleg» zullen plegen.

Zij hebben recht op voorlichting, kunnen adviezen geven, hebben het recht te worden gehoord enz.

De term «overleg» wordt in de C.A.O. nr. 39 gebruikt zonder dat hij verder wordt gedefinieerd.

Uiteraard zou de C.A.O. nr. 39 de taak aan de ondernemingsraden toegekend bij artikel 15 van de wet van 20 september 1948 niet kunnen verruimen.

Volgens Van Dales *Groot woordenboek van de Nederlandse taal* betekent overleg: het raadplegen met anderen, beraadslaging.

Dit is dus niet het zelfde als «advies vragen», wat steeds volgens Van Dale betekent de schriftelijke of mondelinge uitgedrukte mening van iemand vragen.

Overleg, beraadslaging dus, moet normaal leiden tot een resultaat, tot een conclusie. Ofwel stelt men na het overleg vast dat er tussen de beraadslagenden geen eensgezindheid is, ofwel dat er een meerderheidsstandpunt is, ofwel dat er een eensgezind standpunt kan worden ingenomen.

De C.A.O. nr. 39 zegt niet tot welk resultaat het overleg moet leiden.

Dit overleg zou dus eigenlijk niets meer kunnen zijn dan het over en weer uiteenzetten van standpunten, waarna ieder voor zich onder eigen verantwoordelijkheid tot besluiten komt; na overleg in de zin van de C.A.O. nr. 39 kan de

werkgever zelf zijn zin doorvoeren, ook wat de sociale gevolgen van de invoering der nieuwe technologieën betreft.

Het doel van het overleg kan niet zijn het sluiten van een ondernemings-C.A.O. aangezien daartoe de ondernemingsraad en het veiligheidscomité niet bevoegd zijn. Wel is de vakbondsafvaardiging bevoegd om met de werkgever een C.A.O. voor de onderneming te sluiten.

Het overleg met de vakbondsafvaardiging zou dus kunnen leiden tot een ondernemings-C.A.O.

Het overleg binnen de ondernemingsraad zou kunnen leiden tot wijzigingen van het arbeidsreglement, bijvoorbeeld inzake uurregelingen.

3. Sancties in geval van niet-naleving der procedure

1° *Specifieke sancties.* a. De werkgever die de beschreven voorlichtings- en overlegprocedure niet naleeft, mag geen handeling stellen die ertoe strekt de arbeidsovereenkomst eenzijdig te beëindigen, behalve om redenen die geen verband houden met de invoering van de nieuwe technologie.

Dit verbod is absoluut en onbeperkt in de tijd.

Wel verschilt de bewijslast van de redenen van het ontslag, al naar gelang van de periode tijdens welke de handeling wordt gesteld. De bewijslast ligt:

- bij de werkgever: tijdens de periode die ingaat drie maanden vóór het begin van de invoering van de nieuwe technologie en die eindigt drie maanden na de effectieve inwerkingstelling van de nieuwe technologie;

- bij de werknemer: buiten die periode.

b. Zo de werkgever toch een handeling stelt die ertoe strekt eenzijdig de arbeidsovereenkomst te beëindigen zonder dat hij de voorgeschreven voorlichtings- en overlegprocedure heeft gevolgd, zal hij aan de werknemer wiens arbeidsovereenkomst wordt beëindigd, een forfaitaire vergoeding moeten betalen die gelijk is aan drie maanden brutoloon, onverminderd vergoedingen verschuldigd overeenkomstig de artikelen 39, § 1 (onbepaalde duur), 40, § 1 (bepaalde duur), 65 (concurrentiebeding werklieden), 81 (proef bedienden), 86 (concurrentiebeding bedienden), 101 (uitwinningsvergoeding) en 103 (extra schadevergoeding voor handelsvertegenwoordigers) en overeenkomstig de artikelen 35, 37 en 38 van de wet van 19 juni 1983 op het leerlingenwezen voor beroepen uitgeoefend door arbeiders in loondienst.

Deze vergoeding heeft volgens de commentaar hetzelfde karakter als de vergoeding voor willekeurig ontslag bepaald in artikel 63 van de wet op de arbeidsovereenkomsten. Dit heeft tot gevolg dat zij niet wordt beschouwd als loon voor de opening van het recht op werkloosheidsuitkeringen en niet onderworpen is aan sociale-zekerheidsbijdragen²².

Deze vergoeding mag niet worden gecumuleerd met de vergoedingen bepaald in de wet van 3 juli 1978 die niet vermeld staan in art. 6, § 2, noch met andere vergoedingen voor bescherming tegen ontslag bepaald in andere wetgevingen (zwangerschapsbescherming, beschermde werknemers enz.).

c. Er zijn geen andere specifieke sancties. Dit betekent:

1) dat, zo de werkgever overleg gepleegd heeft en tegen

²² M. RICHIR en Ch. WILLEMS, o.c., 1.c.

de mening van de werknemersvertegenwoordigers in, overgaat tot afdankingen, hij geen bijzondere vergoedingen moet betalen;

2) dat, zo de werkgever geen overleg hoefde te plegen omdat het criterium der sociale gevolgen niet was bereikt, hij geen speciale vergoeding moet betalen bij afdanking;

3) dat, zo de werkgever geen overleg pleegde, hij ongestraft handelingen kan stellen die niet strekken tot eenzijdige beëindiging van de arbeidsovereenkomst, tenzij deze handelingen van die aard zouden zijn dat ze met een eenzijdige verbreking van de arbeidsovereenkomst gelijkgesteld moeten worden.

2° *Strafsancties en administratieve geldboeten.* Voor zoveel nodig zij eraan herinnerd dat artikel 56 van de wet van 5 december 1968 betreffende de C.A.O.'s en paritaire comités, de werkgevers, hun aangestelden of lasthebbers straft met een gevangenisstraf van acht dagen tot een maand en/of met een geldboete van 26 fr. tot 500 fr., zo zij zich schuldig hebben gemaakt aan de overtreding van een algemeen verbindend verklaarde C.A.O. De inbreuken op de C.A.O. nr. 39 vormen hierop geen uitzondering. Ook de wet van 30 juni 1971, art. 1, 14°, inzake administratieve geldboeten is van toepassing in geval van overtreding van de C.A.O.-bepalingen in zover deze overtredingen voor strafvervolgung vatbaar zijn.

4. Overige bepalingen (artikelen 7 en 8)

De C.A.O. nr. 39 trad in werking op 1 februari 1984. Zij is gesloten voor onbepaalde duur.

Wanneer de invoering van de nieuwe technologie plaats heeft gehad tussen 1 februari en 30 april 1984, zijn de bepalingen van deze overeenkomst van toepassing, met uitzondering van de bepalingen betreffende de termijn voor de procedures van voorlichting en overleg.

De C.A.O. kan met inachtneming van een opzeggingstermijn van zes maanden worden herzien of opgezegd.

Na een periode van 24 maanden na de datum van inwerkingtreding, zullen de sociale gesprekspartners de resultaten van de toepassing van de C.A.O. bespreken.

C. Kritiek

a. Dat in de schoot van de Nationale Arbeidsraad uiteindelijk een akkoord kon worden gesloten «betreffende voorlichting en overleg inzake de sociale gevolgen van de invoering van de nieuwe technologieën» komt én de nieuwe technologieën én het sociaal klimaat in het algemeen ten goede.

Het praktisch nut van C.A.O. nr. 39 kan evenwel in twijfel worden getrokken:

- er is geen duidelijkheid omtrent de draagwijdte van de term «nieuwe technologieën»;

- de informatieverplichting is niet nieuw en slechts een precisering van een bestaande verplichting;

- het overleg kan zonder resultaat blijven en dus tot spanningen aanleiding geven, wat eventueel kan leiden tot een verzoeningsprocedure in het bevoegde paritair comité;

- de werkzekerheid wordt er praktisch niet door versterkt.

Wel zullen de werknemers zich meer betrokken voelen bij de uitwerking van de beslissing van het ondernemings-

hoofd om tot investering in nieuwe technologieën over te gaan.

b. Tussen werkgevers en vakbonden voor de bedienden van de maritieme en exportkantoren is in de loop van 1984 een C.A.O. gesloten betreffende de bescherming van de werknemers bij de invoering van nieuwe technieken. Deze C.A.O. vult de C.A.O. nr. 39 voor de sector aan.

Hierin wordt gepreciseerd dat voorlichting zal worden gegeven over de aard van de nieuwe technieken, over de economische en technische factoren die de invoering ervan verantwoorden, en over de sociale gevolgen van de invoering.

Bij eventuele vermindering van het werkvolume ten gevolge van de ingevoerde nieuwe technologie zal slechts in het uiterste geval tot afdankingen worden overgegaan. De werkgevers zullen eerst pogen nieuwe activiteiten aan te trekken, deeltijds werk in te voeren enz. Bijzondere zorg zal worden besteed aan de opleiding, aan de gezondheid en aan het onderzoek om minder interessante taken een rijkere taakinhoud te geven. Hierin wordt ook bepaald dat persoonlijke gegevens van werknemers die in de computer zouden worden opgenomen, tegen inzage door derden zullen worden beveiligd²³.

Deze sectoriële C.A.O. vult inderdaad een belangrijke leemte aan die door de C.A.O. nr. 39 gelaten was: de bescherming van persoonlijke gegevens over werknemers die in de computer van de werkgever worden opgeslagen.

III. SLOTBESCHOUWINGEN

Met dit alles is het duidelijk geworden dat de overschakeling van onze ondernemingen naar nieuwe technologieën noch door de overheid noch door de sociale gesprekspartners als een vanzelfsprekende evolutie van onze economie wordt beschouwd.

Deze overschakeling wordt ervaren als een breuk met het oude of als een sprong naar de toekomst.

Zo de overheid fiscale voordelen en zelfs vrijstelling van R.S.Z.-bijdragen moet verlenen om tot investeringen in nieuwe technologieën en het creëren van arbeidsplaatsen aan te moedigen, betekent dit dat de fiscale druk en de sociale lasten elk op hun manier remmend hebben gewerkt op de vernieuwing van de ondernemingen en op de tewerkstelling.

Door gunstmaatregelen opnieuw vertrouwen in de toekomst van de economie en van de arbeidsmarkt scheppen, betekent dat de normale geldende normen de ondernemingen niet toestaat hun vernieuwende functie uit te oefenen.

Zo de arbeid en het moderne leven elkaar maar dank zij gunstmaatregelen kunnen blijven ontmoeten in de onderneming, is er iets fundamenteel, iets structureel fout.

Hopelijk zullen spoedig herstelwetten overbodig zijn.

Hopelijk zal de invoering van nieuwe technologieën door de sociale gesprekspartners aanvaard worden als vanzelfsprekend, in de overtuiging dat ze bijdragen tot de verbetering van het productieproces, de humanisering van de arbeid en de bevordering van de welvaart.

Luk DE SCHRIJVER

²³ Samsom, *Sociale actualiteit*, 1984, 6317.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 15 MAART 1985

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaten: mrs. Van Ryn en Nelissen Grade

Onrechtmatige daad — 1. Oorzakelijk verband — Eigen juridische oorzaak van de schade — 2. Schade — Bestaan van een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting — 3. Schadeloosstelling — Begrip.

1. *De vaststelling dat een uitgave of prestatie een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting als rechtsgrond heeft, is niet voldoende om het oorzakelijk verband tussen een onrechtmatige daad van een derde en die uitgave of prestatie te ontkennen.*

2. *Het bestaan van een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting kan wel verhinderen dat schade in de zin van art. 1382 B.W. ontstaat, inzonderheid wanneer, blijkens de inhoud of strekking van de overeenkomst, de wet of het reglement, de uitgave of prestatie definitief voor rekening moet blijven van diegene die zich ertoe verbonden heeft of die ze ingevolge de wet of het reglement moet verrichten, wat ook de feitelijke oorzaak ervan zij.*

3. *Art. 1382 B.W. verplicht de schadeverwekker de gelaedeerde integraal te vergoeden, wat impliceert dat de benadeelde teruggeplaatst wordt in de toestand waarin hij zou zijn gebleven indien de fout waarover hij zich beklagt, niet was gepleegd.*

N.V. B. t/ Belgische Staat, minister van Onderwijs

Gelet op het bestreden arrest, op 18 oktober 1983 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste en het tweede middel samen,

het eerste middel afgeleid uit de schending van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, na overwogen te hebben dat «indien aan de Belgische Staat de wettelijke verplichting opgelegd wordt de continuïteit van het onderwijs te verzekeren en de wedde van de leerkrachten uit te betalen», vaststelt dat «de vordering van de Belgische Staat geenszins de terugbetaling beoogt van de uitgaven verricht voor mevrouw R., aangezien dit aan de wettelijke verplichting beantwoordt, maar alleen de terugbetaling vraagt van de door het ongeval en de foutieve daad van de aangestelde van de verzekerde van appellante (eiseres) bijkomende uitgaven, voortvloeiend uit de indienstneming van plaatsvervangers», en dat «niet kan worden betwist dat ter zake, tengevolge van de fout van de heer P., de Belgische Staat verplicht werd tot aanstelling van plaatsvervangers om de continuïteit van zijn wettelijke verplichting te verzekeren, welke continuïteit niet kon worden voortgezet tengevolge van de fout van de aangestelde van de verzekerde van appellante», beslist dat «geïntimeerde (verweerder) recht heeft op de terugbetaling van deze

uitgaven welke veroorzaakt werden en in causaal verband staan met bedoelde fout»,

terwijl, wanneer de overheid kosten doet alleen om zich te kwijten van een wettelijke verplichting, zoals ten deze de wettelijke verplichting de continuïteit van het onderwijs te verzekeren, zij door de loutere vervulling van deze verplichting, onverschillig of de gemaakte kosten als bijkomende uitgaven kunnen worden beschouwd, geen schade lijdt die in oorzakelijk verband staat, in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, met de eventuele fout van een derde, zodat het arrest, dat vaststelt dat de Belgische Staat tot de aanstelling van plaatsvervangende leerkrachten verplicht werd om de continuïteit van zijn wettelijke verplichting te verzekeren, niet wettig kon beslissen dat de Belgische Staat recht had op de terugbetaling van de daartoe gemaakte uitgaven;

het tweede middel afgeleid uit de schending van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest de stelling van eiseres, die opwierp dat de Belgische Staat geen 206.702 frank kon vorderen daar de aansprakelijke in het kader van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek enkel verplicht is de benadeelde in dezelfde situatie te brengen waarin hij had verkeerd indien het ongeval niet had plaatsgevonden, dat de werkelijke meeruitgave, die verweerder door het ongeval gedaan heeft, enkel het verschil is tussen de weddetoelagen betaald aan de plaatsvervangers en de wedde die verweerder aan R. had moeten uitkeren indien het ongeval niet had plaatsgevonden, en dat bijgevolg van de 206.702 frank weddetoelagen aan de plaatsvervangers, de wedde van R., te weten 345.418 frank, in mindering moet worden gebracht, zodat verweerder geen meeruitgave gedaan heeft die haar oorzaak vindt in het ongeval, verwerpt, onder voorwendsel dat zonder het bestaan van het ongeval, verweerder 345.418 frank aan mevrouw R. had moeten uitbetalen, en, tengevolge van het ongeval, 345.418 frank plus 206.702 frank werd uitbetaald,

terwijl de Belgische Staat de wedde van het slachtoffer verder is blijven uitbetalen op grond van het statuut, waaruit volgt dat deze doorbetaling bij het nagaan van het oorzakelijk verband tussen de onregelmatige daad en de bevoerde schade van de Staat en van de omvang van deze schade, buiten beschouwing moet worden gelaten, en derhalve de Staat, na het ongeval zoals voordien, één enkele wedde is blijven betalen om de prestaties van een leerkracht te krijgen; dus slechts het eventueel verschil tussen de wedde die de Staat aan de plaatsvervangers gedurende de vergoedbare periode heeft uitbetaald en de wedde die hij gedurende dezelfde periode aan het slachtoffer voor haar prestaties heeft moeten betalen, indien het schadegeval zich niet had voorgedaan, ten laste kon vallen van de dader, zodat het arrest door de betaling aan plaatsvervangers om de hierboven opgegeven reden principieel integraal ten laste te leggen van de aansprakelijke een schending inhoudt van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek:

Overwegende dat de vaststelling dat een uitgave of prestatie een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting als rechtsgrond heeft, niet voldoende is om het oorzaak-

kelijk verband tussen een onrechtmatige daad van een derde en die uitgave of prestatie te ontkennen; dat het bestaan van een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting wel kan verhinderen dat schade in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek ontstaat, inzonderheid wanneer, blijkens de inhoud of de strekking van de overeenkomst, de wet of het reglement, de te verrichten uitgave of prestatie definitief voor rekening moet blijven van diegene die zich ertoe heeft verbonden of die ze ingevolge de wet of het reglement moet verrichten, zelfs als de omstandigheid op grond waarvan tot uitvoering van de uitgave of prestatie moet worden overgegaan, een gevolg is van de onrechtmatige daad;

Overwegende dat artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek degene door wiens schuld aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht deze schade integraal te vergoeden, wat impliceert dat de benadeelde teruggeplaatst wordt in de toestand waarin hij zou zijn gebleven indien de fout waarover hij zich beklagt, niet was gepleegd;

Overwegende dat het arrest, benevens de in het eerste middel geciteerde consideransen, ook nog overweegt: «Dat zonder het bestaan van het ongeval, (verweerder) 345.418 frank aan mevrouw R. had moeten betalen en, ten gevolge van het ongeval, 345.418 frank plus 206.702 frank werd uitbetaald; dat (eiseres) die ertoe verplicht is de benadeelde in dezelfde situatie te brengen waarin hij had verkeerd indien het ongeval niet had plaatsgegrepen, gehouden is in te staan voor de terugbetaling van deze meeruitgaven»;

Overwegende dat de appelrechters aldus eensdeels onderzoeken welke de toestand van verweerder zou zijn geweest indien het door de fout van de aangestelde van de verzekerde van eiseres veroorzaakte ongeval niet had plaatsgevonden, en anderdeels oordelen dat uit verweerders wettelijke opdracht de continuïteit van het onderwijs te handhaven en uit de statutaire verplichting de wedden aan het onderwijzend personeel uit te betalen, niet volgt dat de door de bedoelde fout noodzakelijk geworden meerdere uitgave ten laste van verweerder dient te blijven;

Dat het arrest, door op die gronden eiseres te veroordelen tot een schadevergoeding gelijk aan de veroorzaakte meerdere uitgave, artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek niet schendt;

Dat de middelen niet kunnen worden aangenomen;
(...)

NOOT—*Oorzakelijk verband en vergoedbare schade.*

1. Bovenstaand arrest bevestigt de doctrine van het arrest van 9 maart 1984 (*R.W.*, 1983-84, 2805, met noot M.C. Kruithof, *J.T.*, 1984, 617).

Deze bevestiging is allereerst opmerkelijk, daar de Frans-talige afdeling van de eerste kamer van het Hof van Cassatie, in een arrest van 28 juni 1984 (*J.T.*, 1984, 618), de stellingname van het principesarrest van 28 april 1978 (*R.W.*, 1978-79, 1695, met concl. proc.-gen. F. Dumon, *Pas.*, 1978, I, 994, *R.C.J.B.*, 1979, 261, met noot A. Meinertzhagen-Limpens, «L'exécution d'une obligation conventionnelle ou légale rompt-elle le lien de causalité entre la faute et le dommage?» getrouw bleef, volgens hetwelk «wanneer de overheid kosten doet alleen om zich te kwijten van een wettelijke verplichting, zij door de loutere vervulling van deze verplichting geen schade lijdt die in oorza-

lijk verband staat, in de zin van artikel 1382 B.W., met de eventuele fout van een derde.»

2. Vervolgens kan worden opgemerkt dat de doctrine van het arrest van 9 maart 1984 word verruimd. Daar ging het enkel over de invloed van een contractuele verbintenis op het bestaan van het oorzakelijk verband; thans wordt, heel in het algemeen, overwogen dat de vaststelling dat een uitgave of prestatie een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting als grondslag heeft, niet voldoende is om het oorzakelijk verband tussen de onrechtmatige daad en die uitgave of prestatie te ontkennen.

Op zichzelf is deze verruiming niet sensationeel, en ligt ze volkomen in de lijn der verwachtingen. Toch moge eraan worden herinnerd dat de situatie, op procesueel vlak, verschillend is, naargelang de uitgave werd gedaan krachtens een contractuele dan wel krachtens een wettelijke (*sensu lato*) verplichting.

Het bestaan van een wettelijke of contractuele verplichting «kan immers verhinderen dat schade zou ontstaan, inzonderheid wanneer, blijkens de inhoud of de strekking van de overeenkomst of van de wet of het reglement, de te verrichten uitgave of prestatie definitief voor rekening moet blijven van diegene die zich ertoe verbonden heeft of die ze, ingevolge de wet of het reglement, moet verrichten».

Maar de inhoud en de strekking van een overeenkomst vloeien voort uit de wil en de bedoeling van de partijen. De vraag of de inhoud van een gegeven overeenkomst — een beding bv. waarbij de koper van een perceel grond verklaart de in de verkoopakte of in het metingsplan opgegeven oppervlakte te aanvaarden, zelfs indien die niet met de werkelijkheid strookt — ook strekt tot bescherming van de landmeter die de oppervlakte foutief berekende (vgl. Cass., 27 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 944; Rb. Brussel, 13 maart 1965, *J.T.*, 1965, 692), behoort derhalve tot de bevoegdheid van de feitenrechter. Het is dus denkbaar dat de ene rechter van oordeel zal zijn dat een zodanig beding niet door de slordige landmeter kan worden ingeroepen, terwijl een ander rechter hem dit recht wel zal toekennen. Behouden het grensgeval van de schending van de bewijskracht van de akte of van de interpretatieregels, vervat in de artt. 1156 e.v. B.W., zal tegen de beslissing van de feitenrechter geen cassatieberoep mogelijk zijn.

De vraag daarentegen of de wet krachtens welke iemand ertoe gebracht wordt, naar aanleiding van de fout van een derde, prestaties te verrichten of uitgaven te doen, toelaat dat hij deze prestaties of uitgaven tegen de aansprakelijke derde als vergoedbare schade doet gelden, behoort principieel ook tot de bevoegdheid van het Hof van Cassatie. Uitmaken welke de inhoud, draagwijde en strekking zijn van de wet, is immers de taak bij uitstek van het hoogste rechtscollege.

3. Bovenstaand arrest is bovendien interessant omdat het duidelijk afstapt van de doctrine van het arrest van 2 december 1977 (*R.W.*, 1978-79, 209. Dit arrest wordt ook besproken door A. Meinertzhagen-Limpens, *art. cit.*, 277, nr. 27; L. Van Dorpe, «Onderbreking van causaal verband door een eigen juridische oorzaak», *R.G.A.R.*, 1984, 10714, nr. 33, en Ph. M., *R.G.A.R.*, 1979, 10102).

Tot goed begrip van de problematiek is het wenselijk de procedurevoorgaanden van dit laatste arrest nogal uitvoerig uiteen te zetten.

Het betrof, net als nu, een ongeval overkomen aan een

regentes, mevrouw S., die, ten gevolge van het ongeval, ongeveer een jaar arbeidsongeschikt was. Om de continuïteit van het onderwijs te verzekeren, had de Belgische Staat een vervangende leerkracht aangeworven. De Belgische Staat, en meer in het bijzonder de toenmalige onderstaatssecretaris voor Nationale Opvoeding en Cultuur, vorderde van de verzekeringsmaatschappij van de aansprakelijke derde het bedrag terug van de wedde die hij aan die leerkracht had moeten uitbetalen.

Het Hof van Beroep te Brussel (15 januari 1969, *Pas.*, 1969, II, 97) wees de vordering maar zeer gedeeltelijk toe, nl. enkel wat betreft het eventuele verschil bovenop tussen het bedrag dat de Staat aan de vervangende tijdelijke leerkracht had moeten betalen en het bedrag dat hij aan de gewone regentes zou hebben betaald, indien deze laatste haar prestaties normaal had verder gezet.

De Belgische Staat voorzag zich in cassatie, en deed gelden dat uit de feitelijke vaststellingen van het bestreden arrest blijkt dat hij, wegens de foutief veroorzaakte arbeidsongeschiktheid van regentes S., ten einde de continuïteit van het onderwijs te waarborgen, op de diensten van een vervangende leerkracht een beroep had moeten doen, en aan deze een wedde had moeten uitbetalen. De *volledige* aan de vervangende leerkracht betaalde wedde vond derhalve haar oorzaak in de fout van de aansprakelijke derde, en niet alleen het eventueel verschil bovenop tussen de aan de vervangende leerkracht uitgekeerde wedde en het bedrag van de wedde dat de Staat aan S. had moeten betalen, indien zij haar functie was blijven uitoefenen.

Het Hof van Cassatie had oor voor de argumentatie van de Belgische Staat, vernietigde het arrest van het Hof van Beroep te Brussel, en verwees de zaak naar het Hof van Beroep te Gent (Cass., 12 februari 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 562, *Pas.*, 1971, I, 534).

Dit hof van beroep bleek echter niet onder de indruk te zijn van de uitspraak van het hoogste rechtscollège, en nam de oplossing over van het vernietigde arrest van 15 januari 1969. Het hof erkende volmondig dat de aanstelling van de tijdelijke leerkracht haar oorzaak vond in de fout van de aansprakelijke derde. Zulks betekent echter niet, volgens het hof, dat alle uitgaven van de Staat in verband met deze aanstelling en vervanging als *schade* aan te merken zijn. Het hof situeert het probleem uitdrukkelijk op het vlak van de waardering van de omvang van de veroorzaakte schade. Deze schade bestaat in het verschil tussen de vermogenstoestand van de Staat, indien de fout niet was gepleegd, en die vermogenstoestand, nu ze wel is gepleegd. In de eerste veronderstelling had de Staat de statutair benoemde regentes S. haar wedde moeten uitbetalen; in het tweede geval (dit is inderdaad geen veronderstelling, maar de werkelijke toestand) heeft de Staat de vervangende leerkracht moeten betalen. Weliswaar heeft hij, in het tweede geval, ook aan S. haar wedde doorbetaald; maar hiermee mag, voor de schadebegroting, geen rekening worden gehouden, daar dit nadeel een gevolg is van de statutaire verplichtingen van de Staat, en niet van de fout. De schade bedraagt dus inderdaad slechts het eventueel positief verschil tussen de wedde die de Staat aan S. zou hebben uitbetaald, indien deze haar onderwijsopdracht verder was blijven vervullen, en de aan de waarnemende leerkracht betaalde sommen.

De Staat stelde andermaal cassatieberoep in, maar vangt deze keer bot (Cass., 2 december 1977, *R.W.*, 1978-79,

209). Hij gaf toe dat het nadeel, bestaande in de doorbetaling van de wedde aan S., ondanks haar arbeidsongeschiktheid, geen vergoedbare schade uitmaakte, in oorzakelijk verband met de fout. Hij voerde echter aan dat de uitkering aan S., ondanks haar arbeidsongeschiktheid, wegens het eenvoudig bestaan van de uitkeringsplicht, als dusdanig aan de aansprakelijke derde tegenwerpelijk was, en leidde daaruit af dat de schade bestond uit de volle wedde van de plaatsvervangster van S., en niet in het verschil bovenop tussen deze wedde en die welke S. had ontvangen, ware zij niet arbeidsongeschikt geworden.

Het Hof van Cassatie is niet overtuigd: bij het nagaan van het oorzakelijk verband tussen de onrechtmatige daad en de beweerde schade en haar omvang, moet *volledig* buiten beschouwing blijven dat de Staat, op grond van het statuut, de wedde van het slachtoffer is blijven uitbetalen. Dientengevolge is de Staat, na het ongeval zoals voordien, één wedde blijven betalen om de prestaties van één leerkracht te krijgen. Enkel de eventueel aanvullende kosten komen derhalve ten laste van de dader.

4. M.i. is deze redenering betwistbaar, en worden met name de twee toestanden die met elkaar vergeleken moeten worden om de omvang van de schade te bepalen, onvolledig en onnauwkeurig beschreven.

Zonder de fout was de Staat ongetwijfeld de wedde van S. blijven betalen, maar had deze haar taak zonder meer verder uitgeoefend. Zonder de fout had de Staat met andere woorden *niet het minste verlies* geleden: hij had weliswaar de wedde van mevrouw S. moeten betalen, maar daartegenover zou hebben gestaan dat mevrouw S. haar opdracht als lerares zonder onderbreking had vervuld.

Door en wegens het ongeval was mevrouw S. gedurende een jaar niet in staat om les te geven, maar werd zij niettemin betaald. Het bedrag (a) van de aldus *zonder tegenprestatie* door de Staat uitbetaalde wedde vormt vanzelfsprekend een verlies. Bovendien moest de Staat nog een vervangende leerkracht betalen. Het bedrag (b) dat hij aan deze laatste moest betalen, vormt evenzeer een verlies, aangezien hij normalerwijze recht had op de prestaties van mevrouw S. Door het ongeval lijdt de Staat derhalve een verlies dat begroot zou kunnen worden op de som van de bedragen (a) en (b).

Aangezien het Hof van Cassatie er echter, in het arrest van 2 december 1977, nog van uitging dat de verliespost (a) niet in oorzakelijk verband staat met de fout van de derde, wil het me voorkomen dat de door de Staat geleden schade in de *totaliteit* van het bedrag (b) bestond, zelfs in de optiek derhalve waarin het oorzakelijk verband tussen de schadepost (a) en het ongeval wordt ontkend. Zonder de fout van de aansprakelijke derde, had de Staat immers geen verlies geleden. Door en wegens het ongeval, moet hij een vervangende leerkracht in dienst nemen en deze een wedde (b) betalen.

5. In het eerste cassatiemiddel van het hiervoren afgedrukte arrest wordt zelfs betwist dat de *aanvullende* kosten, voortvloeiende uit de indienstneming van een vervangende leerkracht, vergoed moeten worden, bij gebreke aan oorzakelijk verband tussen de fout en deze uitgaven (men gaat dus nog verder dan het arrest van 2 december 1977!). De aanvullende uitgaven werden immers gedaan op grond van de wettelijke verplichting om de continuïteit van het onderwijs te waarborgen, zodat het oorzakelijk verband tussen

de fout en deze uitgaven «verbroken» zou zijn door deze wettelijke plicht.

Na het arrest van 9 maart 1984 gaat deze redenering echter duidelijk niet meer op.

6. Het tweede cassatiemiddel neemt anderzijds de motivering van het arrest van 2 december 1977 — begrijpelijkerwijze — bijna letterlijk over.

Wat is de weerslag van het arrest van 9 maart 1984 op de doctrine van het arrest van 2 december 1977?

De verliespost (a) — de doorbetaalde wedde van de arbeidsongeschikte lerares, *in casu* 345.418 fr. — moet als een gevolg van de fout worden beschouwd, evenzeer trouwens als de verliespost (b), de wedde van de vervangende leerkracht, *in casu* 206.702 fr. Op zichzelf houdt dit evenwel nog niet in dat de Staat het totaal van de posten (a) en (b), noch enige post afzonderlijk, hetzij verliespost (a), hetzij verliespost (b), als vergoedbare schade, in de zin van art. 1382 B.W., kan terugvorderen. Het bestaan van een wettelijke of contractuele verplichting kan immers meebrengen dat de gedane uitgaven, volgens de inhoud of de strekking van de wet krachtens welke ze werden gedaan, definitief voor rekening blijven van diegene die de uitgaven deed.

7. Verliespost (b) — de aanwerving van een vervangende leerkracht en de daarmee gepaard gaande kosten — kan bezwaarlijk tot moeilijkheden aanleiding geven.

Het is de taak van de overheid het onderwijs te organiseren, wanneer zich de behoefte daartoe doet voelen (art. 3 van de wet van 29 mei 1959, de zgn. Schoolpactwet). De overheid bekleedt ter zake echter geen monopoliepositie, aangezien het onderwijs vrij is (art. 17 Gw), en als een openbare dienst moet worden beschouwd, die krachtens de Grondwet, niet in monopolie, doch in vrije concurrentie moet worden verzekerd.

Wanneer de middelen die de overheid daartoe aanwendt, op foutieve wijze worden beschadigd, zal niemand eraan denken aan de Staat een recht op schadeloosstelling te ontzeggen, onder voorwendsel dat hij de continuïteit van het onderwijs nu eenmaal moet verzekeren, en derhalve geen schade heeft geleden. Wie een schoolgebouw in de vlammen doet opgaan, zal, op basis van art. 1382 B.W., de kosten van heropbouw moeten vergoeden.

Evenzeer zal diegene die een lerares op foutieve wijze verwondt, zodat zij haar taak tijdelijk niet kan waarnemen, moeten instaan voor de kosten van de vervangende leerkracht.

Met andere woorden: ondanks het feit dat de indienstneming van de vervangende leerkracht en de daarmee gepaard gaande kosten voortvloeien uit een verplichting van de overheid, brengt de strekking van deze verplichting niet mee dat de Staat de daaruit voortvloeiende kosten definitief moet dragen.

(Terloops kan hierbij worden aangestipt dat de oplossing wellicht anders zou zijn, indien een leraar definitief arbeidsongeschikt wordt. In dit geval moet de minister van Onderwijs nochtans vroegtijdig overgaan tot de definitieve vervanging van de leraar, terwijl deze anderzijds toch enige vergoeding of pensioen ten laste van de Staatsbegroting zal genieten.)

8. Wat verliespost (a) betreft — de doorbetaling van de wedde van de gewonde lerares —, is men doorgaans van oordeel dat de overheid ter zake als *risicodrag*er optreedt, en het verlies dat voor haar voortvloeit uit de betaling van

de wedde zonder tegenprestatie, niet mag afwentelen op de aansprakelijke derde die de kwetsuren heeft veroorzaakt.

Ofschoon deze verliespost duidelijk in oorzakelijk verband staat met de fout, komt hij niet voor vergoeding in aanmerking, aangezien de strekking van de statutaire verplichting om aan de gewonde lerares haar wedde te blijven betalen, verhindert dat schade ontstaat, in de zin van artikel 1382 B.W.

9. Tot slot een kleine bedenking bij de — misschien te absolute — principiële stellingname van het Hof dat «art. 1382 B.W. — degene door wiens schuld aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht deze schade integraal te vergoeden, wat impliceert dat de benadeelde teruggeplaatst wordt in de toestand waarin hij zou zijn gebleven, indien de fout waarover hij zich beklaagt, niet was bedreven».

Indien de fout niet was gepleegd, zou de Staat, zoals reeds betoogd, niet het minste verlies hebben geleden: hij zou weliswaar de wedde van de gewonde mevrouw R. hebben moeten betalen, maar zou daarvoor als tegenprestatie haar diensten als lerares hebben gekregen.

Indien de Staat derhalve in dezelfde positie moet worden teruggeplaatst waarin hij ware gebleven, indien de fout niet was gepleegd, moet elk verlies worden vergoed. Dit zou dan meebrengen dat de Staat niet alleen aanspraak kan maken op de aan de vervangende leerkracht uitbetaalde wedde, maar eveneens dat hij de aan de gewonde mevrouw R., zonder tegenprestatie, betaalde wedde zou kunnen recupereren. (De considerans «dat de appelrechters oordelen dat uit ... *de statutaire verplichting* de wedden aan het onderwijzend personeel uit te betalen, niet volgt dat de door de fout noodzakelijk geworden meerdere uitgave ten laste van verweerder dient te blijven», zou eveneens, althans wat het onderstreepte deel betreft, in deze richting kunnen wijzen.)

Maar dit is niet de oplossing van het Hof. (In feite kon het Hof trouwens niet tot deze oplossing komen, daar de Staat enkel terugbetaling van de volledige weddetoelage van de vervangende leerkracht had gevorderd, en het cassatiemiddel uiteraard niet betoogde dat de Staat recht had op terugbetaling van de volledige wedde van de vervangende leerkracht, en van de doorbetaalde wedde van mevrouw R.) Toch is het geredelijk aan te nemen dat het Hof niet bereid zou zijn de aan de arbeidsongeschikt geworden leraar of lerares doorbetaalde wedde als vergoedbare schade te beschouwen.

Het Hof had de in de aanhef van dit nr. geciteerde considerans dan ook misschien nauwkeuriger geformuleerd, indien het eraan had toegevoegd ... voor zover althans de als schade aangevoerde uitgave of prestatie niet definitief voor zijn rekening moet blijven.

Zulks zou volkomen in overeenstemming zijn met de onmiddellijk voorafgaande considerans van het arrest, waaruit blijkt dat niet elk verlies dat uit de onrechtmatige daad voortvloeit, als schade, in de zin van art. 1382 B.W., kan worden beschouwd.

Anders uitgedrukt: wie het oorzakelijk verband niet ontken tussen een fout en een verliespost, ofschoon deze verliespost is gedragen op grond van een wettelijke verplichting, maar anderzijds zegt dat genoemde wettelijke verplichting kan meebrengen dat de verliespost definitief ten laste moet blijven van wie hem in eerste instantie heeft on-

dergaan, moet het begrip «vergoedbare schade» enigszins aanpassen.

Marc Van Quickenborne

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 24 NOVEMBER 1982

Voorzitter: de h. Viaene

Raadsheren: de hh. Van Malderen en Verougstraete

Advocaten: mrs. Van Vaerenbergh, Chabert en Claeys

Onrechtmatige overheidsdaad — Weg — Grote waterplas — Verstopping van rioolkolken.

De aanwezigheid van een waterplas op de openbare weg vormt op zichzelf geen gebrek van de weg, evenmin als de toevallige verstopping van de rioolkolken ten gevolge van een hevig onweer dat ten tijde van het vallen van de bladeren plaatsvindt en waarbij de kantonniers niet steeds en overal ter plaatse kunnen optreden, vooral wanneer het zich 's nachts voordoet.

T./ Gemeente Dilbeek en Belgische Staat

Overwegende dat de eerste rechter een behoorlijke uitzetting gaf van het voorwerp van de oorspronkelijke vorderingen en van de feitelijke omstandigheden van het verkeersongeval, dat op 29 november 1976 rond 22 uur plaatsvond op de Ninoofsesteenweg te Dilbeek; dat het hof hiernaar verwijst;

Overwegende dat de verbalisant vaststelde dat er op de steenweg een grote plas water lag, met een diepte van 10 à 15 cm, die de rechter rijstrook, welke appellant bereed, alsmede een gedeelte van de middelste rijstrook, richting Ninove, bedekte; dat er op het ogenblik van het ongeval een hevige regenval was, waardoor het mogelijk is dat appellant de waterplas niet heeft opgemerkt;

Overwegende dat bestuurder Van der L., die appellant volgde, verklaart dat ingevolge de regenval de plas niet te onderscheiden was van de rest van de weg;

Overwegende dat de kantonnier van de dienst openbare werken (de Ninoofsesteenweg is een rijksweg) opmerkte (verslag van 25 oktober 1977) dat de verstopping van de watersliker op de dag der feiten enkel te wijten kan zijn aan de massale val van bladeren met wind en regen; de waterslikeren aldaar waren juist een paar dagen geleden door de regie Halle, die tussen 23 november en 16 december zelfs met twee ploegen in slechte weersomstandigheden het nodige heeft gedaan om op de slechtste plaatsen het eerst de waterafvoer te verzekeren; dat tegen onvoorziene weersomstandigheden niets kan worden ondernomen;

Overwegende dat appellant bij vonnis van de Politie-rechtbank te St-Kwintens-Lennik van 16 november 1977 vrijgesproken werd van overtreding van artikel 10.1, 3°, van het Wegverkeersreglement;

Overwegende nochtans dat deze vrijspraak, die weliswaar erga omnes geldt, niet impliceert dat geïntimeerden verantwoordelijk zijn voor de gevolgen van voormeld ongeval;

Overwegende dat appellant als oorspronkelijke eiser de bewijslast dient te dragen van de fout, die hij aan geïntimeerden toeschrijft;

Overwegende dat appellant niet bewijst dat tweede geïntimeerde een fout heeft begaan bij de conceptie, de aanleg, de uitvoering of de bewaking van voormelde steenweg, noch dat zich rond hetzelfde tijdstip nog andere ongevallen voorgedaan hebben op de steenweg;

Dat getuige Van der L. verklaarde dat hij de plas nog heeft kunnen vermijden;

Overwegende bovendien dat appellant evenmin een gebrek in de weg bewijst;

Overwegende dat het gebrek in een zaak niet mag worden afgeleid uit het bestaan zelf van een schade (Cass., 6 oktober 1972, *Pas.*, 1973, I, 139);

Dat de aanwezigheid van een waterplas op de openbare weg op zich zelf geen gebrek vormt van de weg, evenmin als de toevallige verstopping van de waterslikeren ten gevolge van het hevige onweer, dat ten tijde van de bladerenval plaatsvond (november), waarbij de diensten van tweede geïntimeerde niet steeds en overal ter plaatse kunnen optreden, vooral wanneer dit zich zoals in casu 's nachts voordoet;

Overwegende dat, nu de hevige regenval de oorzaak was van het ongeval, en appellant niet afdoend bewijst dat tweede geïntimeerde een fout of nalatigheid heeft begaan, in oorzakelijk verband met het ongeval, de oorspronkelijke vordering van appellant tegen tweede geïntimeerde terecht door de eerste rechter ongegrond werd verklaard;

Overwegende dat, gelet op voormelde vrijspraak van appellant, de oorspronkelijke tegeneis van tweede geïntimeerde tegen appellant wegens schade, toegebracht aan de vangrails, eveneens terecht als ongegrond werd afgewezen;

Overwegende dat het incidenteel beroep van tweede geïntimeerde, gericht tegen eerste geïntimeerde, en strekkend tot vrijwaring van tweede geïntimeerde tegen elke veroordeling, zonder voorwerp dient te worden verklaard, daar geen veroordeling tegen tweede geïntimeerde wordt uitgesproken, temeer daar niet bewezen is dat eerste geïntimeerde op de hoogte was van voormelde staat van de Ninoofsesteenweg, rijksweg, en in de mogelijkheid was om de nodige signalering aan te brengen;

(...)

NOOT—Zie over deze problematiek o.m. Coeckelbergh, D., «Overheidsaansprakelijkheid voor ongevallen te wijten aan weersomstandigheden en andere toevallige toestanden», *Jura Falconis*, 1979-80, 579-598.

HOF VAN BEROEP TE GENT

11e KAMER — 20 DECEMBER 1984

Voorzitter: de h. De Smet

Raadsheren: de hh. Top en Beirens

Advocaten: mrs. Verhaegen en Huybrechts

Cheque — Gestolen eurochequekaart en eurocheques — Aansprakelijkheid van de rekeninghouder en van de bank.

Wanneer de verzilvering van eurocheques die samen met de eurochequekaart waren gestolen, heeft kunnen plaats-hebben o.m. ten gevolge van een gebrek aan zorgvuldigheid van de houder van de bankrekening bij het bewaren van de kaart en de cheques, kan hij zich niet op overmacht beroepen, zeker niet als bewezen is dat hij zelfs na de diefstal geen enkele maatregel heeft genomen om de verzilvering van de cheques tegen te gaan. Hij dient de gevolgen van het gepleegde misbruik van de eurochequekaart te dragen als geen grove fout van de bank bewezen is.

De verhouding tussen de partijen wordt beheerst, enerzijds door de bepalingen van de Chequewet, anderzijds door hun overeenkomst.

Van M. t/ N.V. K.

1. Ten nadele van de appellant, die in augustus 1976 een reis ondernam in Italië, werd te Rome een diefstal gepleegd van 48 eurocheques, die hij achtergelaten had in zijn aktentas, geplaatst in zijn slotvaste personenwagen. Op te merken valt dat hij toen niet eens wist dat de cheques zich in zijn aktentas bevonden; pas nadat zijn rekening door de geïntimeerde werd gedebiteerd met de bedragen van de in Oostenrijk verzilverde cheques, werd hij zich ervan bewust dat de 48 eurocheques het voorwerp van een diefstal hadden uitgemaakt. In die omstandigheden is het ten onrechte dat de appellant in zijn verzoekschrift tot hoger beroep stelt dat hem geen fout ten laste kan worden gelegd; hij heeft zeker niet de zorg aan de dag gelegd van een goed huisvader m.b.t. het veilig bewaren van de hem door de geïntimeerde ter beschikking gestelde cheques, nu hij zelfs niet eens wist waar hij die cheques had opgeborgen.

Wat er ook van zij, voor de beoordeling van het geschil heeft de vaststelling van een fout van de appellant wel geen overwegend belang, maar, enerzijds, moet toch van meet af aan beklemtoond worden dat de appellant geen overmacht kan inroepen jegens de geïntimeerde, en anderzijds, moet de eventuele fout van de geïntimeerde geapprecieerd worden met inachtneming van alle concrete omstandigheden van de zaak, waaronder het zorgeloos optreden van de appellant.

2. De appellant betwist niet dat hij, in principe, als eigenaar van de chequeformulieren alle gevolgen moet dragen die voortvloeien uit de diefstal en de daaropvolgende verzilvering van de cheques. Met toepassing van artikel 35bis van de Chequewet houdt hij echter staande dat de geïntimeerde zelf verantwoordelijk is voor de gevolgen van die diefstal, nu zij een grove fout heeft begaan.

Gezien de beperking van de eis van de appellant tot het bedrag van 120.100 fr. in hoofdsom, dient nagegaan te worden of de geïntimeerde in (120.100 : 5.600 of 5.700 fr./cheque) 21 of 22 gevallen de grove fout heeft begaan zoals die omschreven wordt in het «verzoekschrift in hoger beroep».

a) De appellant stelt dat de geïntimeerde «ten onrechte zonder de minste controle zijn rekening heeft laten debiteren» en dat het de (geïntimeerde) toch bijzonder verdacht (moest) voorkomen dat op één zelfde dag, nl. 1 augustus 1976, vijf cheques met identiek hetzelfde bedrag, nl. 2.500 shillings, van één en dezelfde rekening werden afgetrokken zonder dat één enkele cheque het bankkaartnummer vermeldde».

Uit het onderzoek van de meer dan 35 door de geïntimeerde voorgebrachte cheques in origineel of in fotokopie, volgt dat al die cheques op de keerzijde een zelfde nummer dragen, nl. 076/07551, blijkbaar het nummer van een aan de verschillende Oostenrijkse bankinstellingen voorgelegde chequekaart. Het laten debiteren van vijf cheques op dezelfde dag kan zeker niet als fout aangerekend worden aan de geïntimeerde. Wat de cheques betreft die geen chequekaartnummer vermelden, moet opgemerkt worden dat deze buiten het debat blijven, nu de geïntimeerde de rekening van de appellant daarvoor gecrediteerd heeft met 34.350 fr.

b) Volgens de appellant «blijft het onverklaarbaar dat een bankinstelling een zelfde rekening laat debiteren in buitenlandse munt zonder de minste controle». Met deze algemene bewering kan geen rekening gehouden worden.

c) Een andere «grote nalatigheid» ziet de appellant in het feit dat de geïntimeerde «een rekening van een rekeninghouder heeft laten debiteren tot op het ogenblik dat deze een groot debet vertoont, dat bovendien het normaal toegelaten krediet overschrijdt».

In dit verband moet erop gewezen worden dat de verschillende buitenlandse bankinstellingen, waar de eurocheques werden aangeboden, ertoe gehouden waren, na de gebruikelijke controle (die ongetwijfeld uitgeoefend werd gezien het noteren van het nummer van de chequekaart), de gevraagde beperkte bedragen uit te betalen. Het systeem zelf van de eurocheque brengt mee dat de bank, die de regelmatig geachte cheque uitbetaalde, gerechtigd is betaling ervan te vragen aan de (hoofd)betrokkene van de cheque. Deze laatste begaat geen fout door de bedragen van de cheques (die in het buitenland als rechtsgeldig voorkwamen) te betalen aan de buitenlandse banken en het overeenstemmend bedrag te debiteren op de rekening van de eigenaar van de cheques. De vaststelling van de overschrijding van een normaal toegelaten krediet komt slechts als een post-factum feit voor, dat zonder invloed blijft op de normale controle die door de buitenlandse banken werd verricht en als dusdanig geen bijzondere argwaan bij de geïntimeerde moest wekken t.a.v. een solvabel geachte persoon, die, ook al is hij een «niet-professioneel», geacht mocht worden te weten dat hij na diefstal van de cheques bepaalde maatregelen moest nemen om hun verzilvering tegen te gaan, en aan de geïntimeerde in dat verband geen enkel verzet had betekend.

3. In zijn conclusie van 13 september 1983 gaat de appellant verder in op de «grote fout» van de geïntimeerde.

a) De appellant beweert dat geen onderzoek werd gedaan naar de echtheid van de handtekening.

Het systeem van de eurocheque brengt mee dat de buitenlandse bankinstelling slechts de mogelijkheid heeft de conformiteit na te gaan van de handtekening op de cheque met die op de chequekaart. Ter zake blijkt dat niet alleen de overeenstemming werd nagezien tussen de handtekening op de voormelde stukken (uit het vermelden van het nummer van de chequekaart volgt dat deze kaart werd nagezien en dat de handtekening op de cheques overeenstemt met de handtekening op de chequekaart), maar dat zelfs in bepaalde gevallen controle werd gedaan van de handtekening, voorkomend op een voorgelegde reispas. De omstandigheid dat het om valse stukken ging, blijft zonder enige invloed, daar de valsheid toen niet kon worden vastgesteld.

Blijft de vraag of de geïntimeerde een grove fout heeft

begaan door in de verrekenkamer geen controle te hebben gedaan tussen de op de cheques geplaatste handtekeningen en het door de appellant afgeleverde specimen van handtekening. Zo het niet uitvoeren van die controle al als een fout zou kunnen worden aangemerkt, dan kan in de concrete omstandigheden van de zaak niet gesproken worden van een «grove fout», allereerst omdat het eurocheques betrof waarbij er redelijkerwijze van uitgegaan mag worden dat een dergelijke cheque rechtsgeldig is wanneer door een correspondent in het buitenland reeds is vastgesteld dat de erop aangebrachte handtekening overeenstemt met de handtekening op de chequekaart en zelfs op andere voorgelegde officiële documenten; bovendien omdat de appellant op geen enkel ogenblik, nadat hij de diefstal van de cheque had kunnen vaststellen, verzet had gedaan tegen de uitbetaling van de cheques. Die eventuele fout van de geïntimeerde wordt geen grove fout door het enkel feit dat de geïntimeerde op enkele dagen tijd een betrekkelijk groot aantal cheques binnenkreeg, die een overschrijding van het toegelaten krediet meebrachten. De geïntimeerde mocht de mening toegedaan zijn dat haar klant, de appellant, zich mogelijk in een noodsituatie had bevonden die aanleiding gaf tot het snel op elkaar innen van de eurocheques in het buitenland.

b) De stelling van de appellant dat de geïntimeerde «de cheques had moeten weigeren om de volgende drie redenen» snijdt geen hout:

— op de in het buitenland overgelegde stukken kwam een handtekening voor, die doorging als die van de trekker van de cheque, en die, gezien de notering van het nummer van de chequekaart, geacht was in overeenstemming te zijn met de handtekening op de voorgelegde chequekaart;

— de geïntimeerde heeft na voorlegging van de cheques, in origineel of in fotokopie, op afdoende wijze bewezen dat de cheques, verzilverd in verschillende banken op de keerzijde een zelfde nummer vermelden, klaarblijkelijk het nummer voorkomend op de overal voorgelegde zelfde chequekaart;

— plaats en datum van uitgifte blijken voldoende uit de op de meeste cheques aangebrachte geschreven vermeldingen en stempel van de bankinstelling.

4. Er mag niet uit het oog verloren worden dat de appellant togetreden was tot de «Bijzondere regeling m.b.t. het gebruik van de Eurochequekaart», waarvan hij te gelegener tijd een exemplaar heeft gekregen of kon krijgen. In dat document is o.m. vermeld: «4. Van de Eurochequekaart mag slechts door de houder ervan gebruik worden gemaakt; de houder en eventueel de titularis en/of medetitaris van de rekening waarop de Eurochequekaart betrekking heeft staat in voor de gevolgen die kunnen voortvloeien uit het misbruik dat van de Eurochequekaart zou worden gemaakt.»

Deze bepaling heeft een algemene draagwijdte; ze heeft tot doel alle misbruik van de eurochequekaart bij verzilvering van eurocheques te doen dragen door de houder van de rekening, behoudens natuurlijk toeval of overmacht voor de houder.

Het misbruik van de chequekaart bestaat evident slechts in combinatie met de chequeformulieren. Er is misbruik, o.m. wanneer iemand in het bezit komt van (blanco) cheques en die cheques verzilverd na overlegging van een vervalste of valse chequekaart. De houder kan overmacht invoeren wanneer hij bewijst dat de verzilvering slechts kan

gebeuren ingevolge het exclusief onrechtmatig optreden van derden.

Zoals hierboven reeds is opgemerkt, kon de verzilvering van de eurocheques van de appellant gebeuren o.m. ingevolge een gebrek aan zorgvuldigheid van de appellant bij het bewaren van de cheques. In die omstandigheden kan hij geen overmacht invoeren, zeker niet nu bewezen is dat hij zelfs na de diefstal geen enkele maatregel heeft genomen om de verzilvering van de cheques tegen te gaan. Hij dient de gevolgen te dragen van het gepleegde misbruik van de eurochequekaart, gelet op het feit dat geen grove fout in hoofde van de geïntimeerde bewezen is.

Daar de verhouding tussen de partijen beheerst wordt enerzijds, door de bepalingen van de Chequewet, anderzijds, door hun overeenkomst, dient niet meer onderzocht te worden of ter zake de «rechtsfiguur van de verbruiklening» van toepassing is.

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 4 JANUARI 1985

Voorzitter: de h. Vanderhoeft

Raadsheren: de hh. Guffens en Vandeplas (rapporteur)

Advocaat-generaal: de h. Van Camp

Advocaten: mrs. Willekens en Six

Luchtvaart — Uitvoering van manoeuvr waarbij personen en goederen in gevaar worden gebracht.

De Luchtvaartwet van 27 juni 1937 geeft geen bepaling van een «vlucht of van een manoeuvr» en ook de parlementaire voorbereiding brengt dienaangaande geen verduidelijking. Uit de gebezigde terminologie evenals uit de economie van de Luchtvaartwet blijkt dat het in de bedoeling van de wetgever lag het «gevaarlijk» besturen van een vliegtuig hetzij bij het opstijgen of het landen, hetzij tijdens het vliegen of het taxiën strafbaar te stellen.

Niet elke onachtzaamheid, elke onbezonnenheid of elk gebrek aan voorzorg die maar enigszins verband houdt met een luchtvaartuig, valt onder de toepassing van de wet van 27 juni 1937, maar alleen die daden worden bedoeld die verband houden met het besturen van het vliegtuig hetzij tijdens de vlucht, hetzij tijdens een beweging aan de grond.

P.V.B.A. H. t/ S.

Telastlegging: te Deurne, zelfde kanton, op 16 augustus 1980, met overtreding van de artt. 1, 24, eerste lid, en 36, tweede lid, van de Luchtvaartwet van 27 juni 1937, als gezagvoerder zonder noodzakelijkheid een vlucht of een manoeuvr te hebben uitgevoerd waarbij de personen en de goederen aan de grond in gevaar gebracht worden.

(...)

Overwegende dat de appellant heeft uitgelegd hoe hij, na zijn vliegtuig gedurende enkele weken niet gebruikt te hebben, zijn Cessna 172 heeft geïnspecteerd, alle contacten evenals de mixer heeft afgezet en uitgetrokken, om overeenkomstig de richtlijnen vermeld in het «Operator's ma-

nual», de schroef enkele malen met de hand rond te draaien en ten einde een voldoende smering van de zuigers te bevorderen ;

Overwegende dat bij het terugdraaien van de schroef zulk een tegendruk ontstond dat er een krachtige terugslag kwam en dat de motor aanzette ; dat de verbalisant weliswaar diverse maatregelen opsomt die het incident mogelijkkerwijze hadden kunnen voorkomen, maar dat er hoegenaamd geen zekerheid bestaat dat deze voorzorgen niet werden genomen ; dat het aanslaan van de motor vermoedelijk te wijten is aan een vals contact zodat het uitschakelen en uittrekken van de contacten en van de mixer eventueel niet zou hebben geholpen ;

Overwegende dat het vliegtuig is beginnen te taxiën, eerst langzaam en, nadat het in aanraking kwam met een geparkeerd vliegtuig, aan snelheid is gaan winnen om dan plots op te stijgen tot op een hoogte van om en bij 100 m ; dat het boven de huizen in de omgeving van het vliegveld heeft gecirkeld en dat het dan ten slotte is gedraaid in de richting van de startbaan en te pletter is gestort ;

Overwegende dat de verbalisant, luchthavenmeester, in zijn proces-verbaal vermeldt dat de handrem niet was aangeetrokken op het ogenblik dat de schroef met de hand werd gedraaid, maar dat appellant terecht opmerkt dat het hier niet om een vaststelling gaat — de verbalisant was natuurlijk niet aanwezig bij het incident — maar eerder om veronderstellingen, meningen of gissingen zodat deze vermelding zelfs niet als inlichting dienstig kan zijn ;

Overwegende dat niet kan worden betwist dat appellant bij het opstarten van de vliegtuigmotor een onvoorzichtigheid heeft begaan, maar dat de beklaagde aanvoert dat deze onvoorzichtigheid geen uitvoering van «een vlucht of maneuver» inhoudt ;

Overwegende dat de Luchtvaartwet van 27 juni 1937 geen bepaling geeft van een «vlucht of van een maneuver» en dat ook de parlementaire voorbereiding dienaangaande geen verduidelijking brengt, maar dat in het oorspronkelijke wetsontwerp sprake is van een «vlucht of een beweging» (*Parl.St.*, Kamer, 1934-35, nr. 54) en in de Franse tekst «vol ou manoeuvre» ; dat achteraf in de Nederlandse tekst het woord «beweging» is veranderd in «maneuver» ten einde de tekst meer in overeenstemming te brengen met de Franse tekst, doch zonder de betekenis van de term te wijzigen of te verbeteren ;

Overwegende dat zowel uit de gebezigde terminologie als uit de economie van de Luchtvaartwet blijkt dat het in de bedoeling van de wetgever lag het «gevaarlijk» besturen van een vliegtuig hetzij bij het opstijgen of het landen, hetzij tijdens het vliegen of het taxiën te beteugelen ; dat elke waaghalzerij, elke acrobatie of roekeloosheid of zelfs elke onvoorzichtigheid die personen of goederen in gevaar brengt, dient te worden bestraft ;

Overwegende dat evenwel niet elke onachtzaamheid, elke onbezonnenheid of gebrek aan voorzorg die ook maar enigszins verband houdt met een luchtvaartuig onder de toepassing van de wet van 27 juni 1937 valt, maar dat alleen die daden worden bedoeld die verband houden met het besturen van het vliegtuig hetzij tijdens de vlucht, hetzij tijdens een beweging aan de grond ; dat meer bepaald fouten begaan bij het vullen van de brandstoftank, bij het reinigen van de kabine, het herstellen, onderhouden of slepen van vliegtuigen, het lossen of laden van goederen, het in-

stappen of het uitstijgen van passagiers of bemanning, of zelfs onvoorzichtigheden aan boord zoals bij de bereiding van de maaltijden, de bediening, de aanpassing van zetels of het aansnoeren van veiligheidsgordels niet kunnen worden bestempeld als «maneuvers» in de zin van artikel 24 van de Luchtvaartwet, zelfs al werden daarbij personen verwond of goederen beschadigd ;

Overwegende dat de onvoorzichtigheid begaan bij het opstarten van de motor of het smeren van de zuigers dan ook niet kan worden beschouwd als een «maneuver» in de zin van de wet van 27 juni 1937, zelfs al heeft het foutieve gedrag van beklaagde personen of goederen aan de grond in gevaar gebracht ;

Overwegende dat de eerste rechter verwezen heeft naar artikel 4, § 1, van het koninklijk besluit van 14 mei 1973 tot vaststelling van de vliegverkeersregelen waarin wordt vermeld dat de bestuurder-gezagvoerder de verantwoordelijkheid draagt voor de besturing van het luchtvaartuig, zelfs al bedient hij niet de stuurorganen ; dat het geen twijfel kan lijden dat appellant persoonlijk verantwoordelijk zou zijn voor de overtredingen van de Luchtvaartwet die werden begaan, maar dat, zoals hierboven is uiteengezet, ten deze niet bewezen is dat er enige overtreding werd gepleegd ; dat anderzijds art. 4, § 1, van het bovenvermelde koninklijk besluit, waarin sprake is van de «besturing van het luchtvaartuig», duidelijk verwijst naar een vliegtuig in beweging, hetzij op de grond, hetzij in de lucht, hetgeen ten deze niet het geval was ;

(Volgt vrijspraak)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE KORTRIJK

3e KAMER — 19 FEBRUARI 1985

Voorzitter : de h. Christiaens

Rechters : de h. Van de Meulebroucke en mevr. Draulans

Advocaten : mrs. De Reuse en D'Hooghe

Levensonderhoud — Uitvoering van gerechtelijke beslissing — Einde van de onderhoudsplicht — Terugbetaling van het te veel betaalde.

Het indienen van een verzoek tot vermindering of afschaffing van een uitkering tot onderhoud stelt de onderhoudsplichtige niet vrij van zijn verplichting om de gerechtelijke beslissing, die het bedrag ervan bepaald heeft, uit te voeren. Zolang deze beslissing niet ongedaan is gemaakt, dient ze uitgevoerd te worden.

Niettemin neemt de onderhoudsverplichting een einde wanneer de bestaansvoorwaarden ervan opgehouden hebben te bestaan. Het nadien verplicht (wegens de procesregels) of bij vergissing te veel betaalde onderhoudsgeld kan door de onderhoudsplichtige teruggevorderd worden.

Hierbij kan hij eventueel in het verleden teruggaan tot een tijdstip vóór het indienen van de vordering tot beëindiging.

D. t/ D'H.

Bij verzoekschrift neergelegd ter griffie van het kanton Izegem op 21 september 1981 vorderde eiser dat zou wor-

den gezegd dat hij geen onderhoudsgeld meer verschuldigd is voor zijn zoon sinds 1 september 1980 en hij vorderde veroordeling van verweerster tot terugbetaling van wat te veel aan onderhoudsgeld werd betaald, zijnde de som van 31.116 frank.

De eerste rechter zegde voor recht dat eiser voor de zoon vanaf de neerlegging van zijn verzoekschrift geen onderhoudsgeld meer verschuldigd is, waarmee verweerster zich trouwens akkoord verklaarde en daarvan akte vroeg. Hij wees het meergevorderde af als ongegrond.

Tegen dit laatste onderdeel van het bestreden vonnis heeft eiser hoger beroep aangetekend.

De beslissing tot toekenning van levensonderhoud behoudt haar uitwerking, zolang de schuldenaar geen onthefing of vermeerdering heeft gekregen met toepassing van artikel 209 B.W. (Cass., 9 september 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 49).

Aansluitend hierbij dient opgemerkt te worden dat artikel 303 B.W. bepaalt dat de ouders, onverschillig aan wie de kinderen worden toevertrouwd, ieder het recht behouden om op het onderhoud en de opvoeding van hun kinderen toe te zien en dat zij verplicht zijn daartoe bij te dragen naar evenredigheid van hun middelen. De niet-naleving van deze verplichting kan gestraft worden overeenkomstig artikel 391bis, eerste lid, Strafwetboek.

Bij beslissing van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtdoende in kort geding, van 28 april 1977, werd eiser veroordeeld tot betaling van een maandelijks indexeerbaar onderhoudsgeld van 2.000 fr. per kind. Bij vonnis van 10 februari 1978 werd door de rechtbank van eerste aanleg de echtscheiding tussen partijen toegestaan. In dit laatste vonnis werd niet meer beslist nopens de onderhoudsbijdrage zodat de presidentiële beslissing van 28 april 1977 van kracht blijft.

Het indienen van een verzoek tot vermindering of afschaffing van een uitkering tot onderhoud, stelt de onderhoudsplichtige niet vrij van zijn verplichting om de rechterlijke beslissing die het bedrag ervan bepaald heeft, uit te voeren. Zolang deze beslissing niet langs wettelijke weg ongedaan is gemaakt (Cass., 27 april 1970, *R.W.*, 1970-71, 687, met noot A. Vandeplas) zal zij aanleiding kunnen geven tot de toepassing van art. 391bis Sw., wanneer zij althans niet meer vatbaar was voor verzet of hoger beroep.

Daaruit kan niet afgeleid worden dat de onderhoudsverplichting pas een einde kan nemen vanaf het inleiden van de vordering tot ontheffing of vermindering. Uit artikel 209 B.W. blijkt eerder het tegendeel (cf. Postuniversitaire cyclus Willy Delva 1984-85, Actuele problemen in verband met het familierecht — Onderhoudsgelden, door prof. dr. J. Gerlo, p. 16). De onderhoudsverplichting neemt een einde op het ogenblik dat de bestaansvoorwaarden niet meer aanwezig zijn, dit is «wanneer hij die het levensonderhoud verstrekt of hij die het geniet, tot zodanige staat komt dat de ene het niet meer kan verschaffen of de andere het niet meer nodig heeft» (cf. art. 209 B.W.). Het feit dat een onderhoudsvonnis uitgevoerd moet worden totdat een nieuw vonnis de schuldenaar van de uitvoering ontslaat raakt de grond van het recht niet, het betreft alleen de procedure; de uitvoerbare kracht van een vonnis is een juridisch technisch begrip onafhankelijk van de rechtsgrond. De uitvoering van een niet gegronde beslissing in rechte is niet uitzonderlijk (cf. M. Krings, *La répétition d'arrérages*

payés à un créancier d'aliments, p. 329). Wanneer bij vergissing door de vader de betaling werd voortgezet van een bij vonnis vastgestelde onderhoudsuitkering, die zijn bijdrage in de kosten van opvoeding van het kind vertegenwoordigt, terwijl het kind reeds werkte en in zijn onderhoud door eigen middelen voorzag, heeft hij het recht de terugbetaling van de niet verschuldigde bedragen te vorderen (cf. Brussel, 6 mei 1980, *Rev. trim. de droit familial*, 1980, 323; Laurent, III, nr. 79; *R.P.D.B.*, Compl. III, v° Aliments, nrs. 64 en 96; Renchon, L'adage «aliments ne s'arrangent pas», noot onder Cass., 2 juni 1978, in *Rev. Trim. de droit familial*, 1979, 85; Pelissier, Les obligations alimentaires, unité ou diversité, 1961, p. 307; Nerson «Jurisprudence concernant les personnes», *Rev. trim. dr. civ.*, 1967, 340; H. De Page, I, nr. 562 in fine). Het is niet vereist dat hij bij vergissing betaalde, omdat hij niet wist dat zijn zoon zelf in zijn onderhoud kon voorzien (cf. H. De Page, III, nrs. 13 e.v.). Artikel 1235 B.W. stelt dat vereiste niet: hetgeen betaald is zonder verschuldigd te zijn kan worden teruggevorderd en de betaling opgelegd door een vonnis heeft geen karakter van vrijgevigheid.

(Volgt veroordeling van verweerster tot terugbetaling van 31.116 fr.)

POLITIERECHTBANK TE ANTWERPEN

22 FEBRUARI 1983

Rechter: de h. De Munck

Advocaten: mrs. Marinower loco Dinet en Goossens

Wegverkeer — Wegverkeersreglement — Openbare weg.

De weg die geen enkel kenmerk vertoont, dat zijn toegang voor het publiek verbiedt, is een weg, geopend voor het publiek verkeer. Bij gebrek aan iedere tegengestelde aanduiding is voldoende dat wegen die opengesteld zijn voor het verkeer, zelfs op een particulier terrein, alle kenmerken van een openbare weg, d.w.z. het uitwendig karakter ervan, vertonen en geopend zijn voor voertuigen in het algemeen. De uiterlijke kentekens van een openbare weg kunnen resulteren uit de afwezigheid van aanduidingen of afsluitingen die de weggebruiker erop zouden wijzen dat de weg een privé-karakter heeft.

V. e.a. t/ L.

I. Feiten

De burgerlijke partij reed van de uitrit van de Vesalius-kliniek te Brasschaat naar de Augustijnslei, waar hij het kruispunt opreed en in aanrijding kwam met gedaagde, die van links over de Augustijnslei gereden kwam.

Volgens de vaststellingen van de verbaliserende overheid wordt de parkeerruimte, waaruit de burgerlijke partij gereden kwam, hoofdzakelijk gebruikt door het personeel, verbonden aan bovengenoemd ziekenhuis, bezoekers van dit ziekenhuis en leveranciers.

Tevens komt vast te staan: 1° deze parkeerruimte is niet omheind door afsluitingen; 2° de in- en uitritten worden niet bewaakt; 3° er wordt geen toegangsgeld vereist om

deze parkeerruimte in te rijden; 4° aan de ingang staan er geen borden, die de toegang tot deze parkeerruimte verbieden aan andere personen dan hierboven vermeld; iedereen kan dus door deze parkeerplaats rijden en andere bestuurders dan degenen voor wie ze in feite is bestemd, kunnen en mogen er hun voertuig stationeren; 5° de in- en uitrit naar en van de Vesaliuskliniek vormt zelfs een gedeelte van de verbindingsweg van de Augustijnslei naar de Prins Kavellei en kan derhalve door iedereen gebruikt worden, uiteraard ook door hen die niet in de Vesaliuskliniek moeten zijn; 6° op deze parkeerruimte staan zelfs verkeerstekens, zoals in het Wegverkeersreglement voorzien; 7° ook lijnbussen van de NMBS rijden en hebben hun halte op deze ruime parkeerplaats.

II. Openbaar of privaat karakter van de parkeerplaats met verbindingsweg

Overwegende dat het Wegverkeersreglement geen definitie geeft van het begrip «openbare weg»;

Overwegende dat men in principe wel kan vooropstellen dat iedere weg in feite geopend voor het openbaar verkeer en dan als dusdanig geaffecteerd voor een openbare dienst, een openbare weg uitmaakt in de zin van het Wegverkeersreglement zelfs indien deze weg niet gekadastraerd is of in de atlas vermeld wordt als een openbare weg, en zelfs indien de bewuste weg privaat bezit is en slechts door het publiek gebruikt wordt ten gevolge van een toelating door de eigenaar ervan; dat er in casu een politieverordening van 28 april 1977 der gemeente Brasschaat is, waarin bepaald wordt dat de verharde wegen binnen genoemde parkeerruimte en leidend naar het Vesaliusziekenhuis, en het Prins Kavelhof en het home voor gehandicapten Sterrenhuis het karakter hebben van openbare gemeentewegen en tevens dat deze verharde verbindingswegen een publiek traject zijn voor de lijnbussen van de NMBS;

Overwegende dat een weg, geopend voor het publiek verkeer, de weg is die geen enkel karakter vertoont, dat zijn toegang voor het publiek verbiedt;

Overwegende dat volgens een heersende rechtspraak o.m. een openbare weg is: een verbindingsweg, toegankelijk voor het publiek verkeer, zelfs indien deze weg geopend is door een particulier en op een terrein, dat hem toebehoort (Cass., 14 september 1978, *J.T.*, 707; Rb. Marche, 4 april 1963, *Jur. Liège*, 1962-63, 277);

Overwegende dat, bij gebrek aan iedere tegengestelde aanduiding, het volstaat dat de wegen, die zijn opengesteld voor het verkeer, zelfs op een privaat terrein, alle kenmerken vertonen van een openbare weg d.w.z. het uitwendig karakter ervan en geopend zijn voor voertuigen in het algemeen; dat derhalve de uiterlijke kentekens van een openbare weg kunnen resulteren uit de afwezigheid van aanduidingen of de afwezigheid van afsluitingen, hetgeen de weggebruiker er niet op wijst dat de weg in kwestie een privaat karakter heeft;

Overwegende dat zelfs de kennis van de weggebruikers van het privaat karakter van een weg zonder belang is, indien dit privaat karakter niet bevestigd wordt door uitwendige tekens, want de toepassing van de reglementaire bepalingen inzake het wegverkeer moeten gefundeerd zijn op objectieve criteria, waarneembaar voor alle weggebruikers, en dus niet op subjectieve factoren;

Overwegende dat in het onderhavige geval de verbin-

dingsweg, waaruit de burgerlijke partij kwam gereden, op grond van de gegevens en vaststellingen van de verbaliserende overheid, zoals bovenvermeld bij de uiteenzetting der feiten, en bevestigd door de gegevens van het plaatsbezoek van 25 oktober 1982, alle kenmerken vertoont van een openbare weg, waar het Wegverkeersreglement van toepassing is;

Overwegende dat de overtreding op art. 12.3.1 van het Wegverkeersreglement ten laste van gedaagde dan ook als voldoende bewezen voorkomt;

(...)

NOOT—Tegen bovenstaand vonnis is geen hoger beroep ingesteld.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 7 september 1984

Inkomstenbelastingen — Bedrijfsvoorheffing op lonen — Verplichting van de werkgever om ze binnen een bepaalde termijn te storten — Niet-nakoming — Administratieve boete.

«Overwegende dat het arrest (Hof Gent, 10 juni 1983), dat op dit punt niet wordt aangevochten, vaststelt dat eiser, als werkgever, de bedrijfsvoorheffing verschuldigd voor de maanden november 1977, januari, maart, april, juni, augustus en december 1978, januari, mei en september 1979 niet heeft gestort binnen de door artikel 303, tweede lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalde termijn van vijftien dagen na het verstrijken van de maand waarin de inkomsten werden betaald of toegekend; dat het arrest het bezwaar, door eiser tegen de heffing van administratieve boeten wegens die wanbetalingen, afwijst onder meer op grond van de redenen vermeld in het middel;

«Overwegende dat artikel 335, eerstelid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalt: 'De door de gewestelijke directeur gemachtigde ambtenaar kan een geldboete van 200 tot 10.000 frank opleggen voor iedere overtreding van de bepalingen van dit wetboek, evenals van de ter uitvoering ervan genomen besluiten';

«Overwegende dat artikel 303, tweede lid, van hetzelfde wetboek bepaalt: 'De bedrijfsvoorheffing is betaalbaar binnen vijftien dagen na het verstrijken van de maand waarin de inkomsten werden betaald of toegekend'; dat deze bepaling aan de belastingplichtige werkgever de verplichting oplegt binnen de gestelde termijn te betalen;

«Overwegende dat het arrest, nu het vaststelt dat eiser die verplichting niet is nagekomen, de beslissing dat de administratieve boete volgens de wet kon worden opgelegd, wettelijk verantwoordt;

«Dat hieraan niets afdoet dat de verschuldigde sommen, ingevolge artikel 305 van het genoemde wetboek, ten bate van de Schatkist interest opbrengen voor de duur van het verwijl.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaten: mrs. Delafontaine en Claëys Bouuaert — In de zaak: D. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 10 september 1984

Werkloosheid — Terugvordering van onrechtmatig ontvangen uitkeringen — Beperking van de terugvordering — Goede trouw van de werkloze — Bewijslast rust op werkloze.

De voorziening tegen het arrest van het Arbeidshof te Brussel, gewezen op 21 april 1983, wordt verworpen :

«Overwegende dat artikel 210, eerste volzin, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 als regel stelt dat elke onrechtmatig ontvangen som dient te worden terugbetaald ; dat de tweede volzin van hetzelfde artikel, als uitzondering op die regel, bepaalt dat, wanneer vaststaat dat de werkloze te goeder trouw werkloosheidsuitkering ontvangen heeft waarop hij geen recht had, de terugvordering wordt beperkt tot de laatste honderdvijftig dagen van onverschuldigde toekenning ;

«Overwegende dat, nu de onbeperkte terugbetaling de regel is, daartoe niet is vereist dat de werkloze te kwader trouw heeft gehandeld om de onrechtmatig ontvangen uitkeringen te verkrijgen, en verweerder derhalve geenszins de kwade trouw van de werkloze dient te bewijzen ;

«Dat daarentegen de werkloze, die de terugvordering wil doen beperken tot de laatste honderdvijftig dagen van onverschuldigde toekenning, het bewijs dient te leveren dat hij te goeder trouw werkloosheidsuitkering waarop hij geen recht had, heeft ontvangen, zodat de toepassing van de uitzondering op de onbeperkte terugvordering verantwoord is.»

(Voorzitter : de h. Delva — Raadsheer-rapporteur : de h. Vervloet — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaaten : mrs. Houtekier en Simont — In de zaak : M. t/ R.V.A.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 10 september 1984

Werkloosheid — Beslissing waarbij het recht op uitkering wordt ontzegd of beperkt — Oproeping van de werkloze om te worden gehoord door de werkloosheidsinspecteur — Beslissing genomen door andere inspecteur dan degene door wie de werkloze is gehoord — Art. 174 Werkloosheidsbesluit.

Het bestreden arrest (Arbh. Gent, afd. Brugge, 26 mei 1983) wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat artikel 174 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 voorschrijft dat de inspecteur de werkloze oproept om hem te horen, alvorens een beslissing te nemen waarbij het recht op uitkering wordt ontzegd of beperkt ;

«Dat uit die wettelijke bepaling volgt dat de werkloze moet worden opgeroepen om te worden gehoord door de inspecteur die de beslissing neemt waarbij dit recht op werkloosheidsuitkering wordt ontzegd of beperkt ;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiser gehoord werd door de inspecteur te Ieper en dat de beslissing, die eiser het recht op werkloosheidsuitkering ontzegde, genomen werd door de inspecteur te Roeselare aan wie het verslag van het verhoor was overgezonden ; dat het arrest oordeelt dat de beslissing wettig is, nu de inspecteur die de beslissing nam 'kennis had van het onderzoeksverslag en van het verhoor alvorens zijn beslissing te nemen' ;

«Dat het arrest zodoende artikel 174 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 schendt.»

(Voorzitter : de h. Delva — Raadsheer-rapporteur : de h. Marchal — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaat : mr. Houtekier — In de zaak : R. t/ R.V.A.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 11 september 1984

Wetten en besluiten — Advies van de Raad van State — Dringende noodzaak — Hoven en rechtbanken — Toetsing.

De bestreden vonnissen (Corr. Gent, 8 mei 1981 en 16 december 1983) worden om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat het koninklijk besluit van 17 november 1971 houdende vaststelling van het tarief voor het vervoer van goederen over de weg tegen vergoeding tussen het Koninkrijk België en de Republiek Frankrijk, ook indien het vervoer gedeeltelijk over het grondgebied van een derde land plaatsvindt, een reglementair uitvoeringsbesluit is dat zijn rechtsgrond vindt in artikel 1 van de wet van 18 februari 1969 betreffende de maatregelen ter uitvoering van de internationale verdragen en akten inzake vervoer over de weg, de spoorweg of de waterweg ;

«Overwegende dat het in de regel aan de ministers staat, onder voorbehoud van hun politieke verantwoordelijkheid, te oordelen over de 'hoogdringendheid' waardoor zij krachtens artikel 3 van de op 12 januari 1973 gecoördineerde wetten op de Raad van State (vervangen bij artikel 18 van de wet van 9 augustus 1980) ervan ontslagen worden het beredeneerd advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State in te winnen over de ontwerpen van reglementaire besluiten ;

«Overwegende dat evenwel elk met eigenlijke rechtspraak belast orgaan de macht en de plicht heeft, naar luid van artikel 107 van de Grondwet, de wettigheid te toetsen van de besluiten welke het toepast ;

«Dat het vonnis, door te oordelen, met overneming van de redenen van de eerste rechter, dat het koninklijk besluit van 17 november 1971 niet onwettig is, op grond 'dat de rechterlijke macht niet gerechtigd is het karakter van de hoogdringendheid te betwisten' en diensgevolge te weigeren te onderzoeken of de ministers hun bevoegdheid niet hebben overschreden door het advies van de Raad van State niet te vragen, zoals door eisers in hun conclusies was aangevoerd, artikel 107 van de Grondwet en artikel 3 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State (vervangen bij artikel 18 van de wet van 9 augustus 1980) schendt.»

(Voorzitter : de h. Boon — Raadsheer-rapporteur : de h. Matthijs — Advocaat-generaal : de h. D'Hoore — Advocaat : mr. Claeys Bouuaert — In de zaak : F. e.a.)

NOOT—Zie Cass., 7 juni 1983, *R.W.*, 1983-84, 1419.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 september 1984

Rechten van de mens — Tuchtrecht — Geneeskunst — Behandeling van de zaak met gesloten deuren — Op verzoek van de betrokkene — Horen van de verslaggever van de provinciale raad in hoger beroep.

Op verzoek van eiser besliste de Raad van Beroep van de Orde van Geneesheren dat zijn zaak zou worden behandeld met gesloten deuren. Eiser meent dat daarmee in strijd is het feit dat de verslaggever van de provinciale raad werd gehoord (zie K.B. nr. 79 van 10 november 1967, art. 20, § 2, tweede lid) en dat de omstandigheid dat die verslaggever het debat heeft bijgewoond een miskenning is van eisers recht op een eerlijke behandeling van zijn zaak door een onpartijdige en onafhankelijke rechterlijke instantie.

«Overwegende dat, wanneer een tuchtprocedure valt onder artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, de zaak in het openbaar moet worden behandeld;

«Dat het recht om af te zien van de openbaarheid van de debatten een waarborg is waarvan de betrokken personen het nut en de grenzen dienen te beoordelen en geen substantiële rechtsvorm is;

«Overwegende dat de bestreden beslissing vaststelt dat eiser heeft verzocht om zijn zaak met gesloten deuren te behandelen en hem zulks is toegekend; dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan niet blijkt dat hij voor de raad van beroep van de orde der Geneesheren zou hebben aangevoerd dat het feit dat de verslaggever van de provinciale raad de debatten heeft bijgewoond een miskenning was van de beslissing dat de zaak met gesloten deuren moest worden behandeld;

«Dat het middel, in zoverre het aanvoert dat het recht van verdediging en de andere wettelijke bepalingen dan artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden zijn geschonden, nieuw en bijgevolg niet ontvankelijk is;

«Dat voorts uit de enkele omstandigheid dat de verslaggever van de provinciale raad de debatten voor de raad van beroep heeft bijgewoond, niet volgt dat de zaak niet eerlijk door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie is behandeld in de zin van voormeld artikel 6.1;

«Dat het middel in zoverre niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Piret — Advocaten: mrs. Draps en De Bruyn — In de zaak: M. t/ Orde van Geneesheren)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 september 1984

Rechten van de mens — Tuchtrecht — Geneeskunst — Art. 6.1 E.V.R.M. — 1. Onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie — 2. Verzwaring van de straf op het enkel hoger beroep van de betrokkene.

Eisers straf is in hoger beroep met een tweederde meerderheid verzwaaard. Hij voert daartegen aan: 1) dat de raad van beroep geen onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie is, daar dit rechtscollege a) is samengesteld uit een

meerderheid van geneesheren, b) op grond van een onderzoek door het dagelijks bestuur van de provinciale raad dat, benevens de assessor, slechts was samengesteld uit geneesheren, uitspraak heeft gedaan over een telastlegging van de uitsluitend uit geneesheren samengestelde provinciale raad, en over normen van plichtenleer welke zijn goedgekeurd door die raad, die aldus achtereenvolgens als verordenende macht, vervolgende partij en ten slotte als rechter optreedt; 2) dat op zijn enkel hoger beroep zijn straf niet kon worden verzwaaard. Wat dit laatste betreft, beroept hij zich op art. 6.1 E.V.R.M., het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging en het algemeen rechtsbeginsel vervat in art. 202 Sv.; hij beweert dat art. 25, § 4, van het K.B. nr. 79 van 10 november 1967 niet zonder schending van art. 107 Gw. kon worden toegepast.

«Wat het eerste onderdeel betreft:

«Overwegende dat, enerzijds, uit de enkele omstandigheid dat een tuchtrechtscollege geheel of ten dele is samengesteld uit leden die hetzelfde of een soortgelijk beroep uitoefenen, of die dezelfde professionele hoedanigheid hebben als de personen die door dat rechtscollege worden berecht, niet kan worden afgeleid dat dit rechtscollege niet onafhankelijk en niet onpartijdig is, met name in de zin van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;

«Overwegende dat, anderzijds, de bestreden beslissing er gewis op wijst dat 'de raad van beroep de overwegingen die de provinciale raad van Brabant in haar tuchtbeslissing van 9 oktober 1982 heeft gegeven slechts kan overnemen', maar, na elk van de tegen eiser aangenomen grieven te hebben ontleed, oordeelt dat uit het onderzoek door de raad van beroep en uit alle door die raad in aanmerking genomen elementen volgt dat de vier telastleggingen tegen dokter N. bewezen zijn gebleven;

«Overwegende dat de bestreden beslissing dus over de zaak zelf uitspraak doet met een eigen motivering en volgens een procedure waartegen, als zodanig, eiser geen enkele specifieke grief heeft aangevoerd, dat eiser inzonderheid niet betoogt dat aan de raad van beroep zou zijn gevraagd vast te stellen dat het onderzoek in eerste aanleg onvolledig of partijdig was geweest of dat de raad van beroep de schending van de regel inzake onpartijdigheid en onafhankelijkheid zou hebben overgenomen die de raad van eerste aanleg zou hebben begaan;

«Wat het tweede onderdeel betreft:

«Over de grond van niet-ontvankelijkheid door verweerder tegen het middel opgeworpen en hieruit afgeleid dat het middel niet ontvankelijk is in zoverre het de schending van artikel 107 van de Grondwet aanvoert:

«Overwegende dat, wanneer er een conflict bestaat tussen een internrechtelijke norm en een norm van internationaal recht die rechtstreekse gevolgen heeft in de interne rechtsorde, de door het Verdrag bepaalde regel moet voorgaan; dat de voorrang van die regel voortvloeit uit de aard zelf van het internationaal verdragsrecht en niet uit de Grondwet;

«Dat de grond van niet-ontvankelijkheid moet worden aangenomen;

«Over het overige van het middel:

«Overwegende dat de wetgever het recht heeft om in een bepaalde materie de uitoefening van het recht van verdediging aan bijzondere regels te onderwerpen;

«Dat, naar luid van artikel 25, § 4, van het koninklijk besluit nr. 79 van 10 november 1967 betreffende de Orde der Geneesheren, de raad van beroep van de orde, met een tweederde meerderheid, de door de provinciale raad uitgesproken sanctie kan verzwaren;

«Dat die bepaling niet onverenigbaar is met de vereisten van een eerlijk proces die in artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden zijn vastgesteld;

«Overwegende dat de regel volgens welke, op het enkel hoger beroep van degene die strafrechtelijk wordt vervolgd, zijn toestand niet mag worden verzwaaard, gegrond is op artikel 202 van het Wetboek van Strafvordering en niet van toepassing is op de bij het koninklijk besluit nr. 79 van 10 november 1967 geregelde materie;

«Overwegende dat de bestreden beslissing, die overeenkomstig artikel 25, § 4, van dat besluit is gewezen, derhalve noch dat Verdrag noch de door eiser aangevoerde beginselen schendt.»

(Voorzitter: de h. Mahillon — Raadsheer-rapporteur: de h. Kreit — Advocaat-generaal: de h. Piret — Advocaten: mrs. Draps en De Bruyn — In de zaak: N. t/ Orde van Geneesheren)

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 173/83 (Voltallig Hof) — Commissie van de EG/Franse Republiek — *Niet-nakoming door een Lid-Staat — Vrij verkeer van goederen — Afgewerkte olie* — 7 februari 1985

De Commissie heeft het Hof verzocht vast te stellen dat de Franse Republiek de krachtens artikel 34 EEG-Verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen door bij decreet nr. 79-981 van 21 november 1979 er twee uitvoeringsbesluiten van dit decreet van dezelfde datum een regeling in te voeren voor het inzamelen en verwijderen van afgewerkte olie, volgens welke de uitvoer van deze olie is verboden, ook al is dat voor levering aan personen of ondernemingen die in andere Lid-Staten olie mogen inzamelen, verwijderen of regenereren.

De regeling betreffende de verwijdering van afgewerkte olie heeft tot doel het milieu te beschermen tegen de schadelijke invloeden veroorzaakt door het lozen, bewaren of behandelen van deze olie.

De uitvoeringsbesluiten hebben het Franse grondgebied in zones verdeeld en zowel voor de inzamelings- als voor de verwijderingsbedrijven van afgewerkte olie een vergunningstelsel ingevoerd. De houders van dergelijke olie zijn verplicht deze over te dragen aan erkende inzamelingsbedrijven of rechtstreeks aan een verwijderingsbedrijf, dan wel deze zelf te verwijderen indien zij over de vereiste vergunning beschikken.

Volgens de Commissie omvat deze regeling, doordat zij geen uitzondering maakt voor levering en doorverkoop aan

bedrijven in andere Lid-Staten die bedoelde machtigingen of vergunningen hebben gekregen, impliciet maar zeker een met artikel 34 EEG-Verdrag strijdig verbod op de uitvoer van de betrokken olie naar andere Lid-Staten. De Commissie ziet een bevestiging van haar standpunt in de zeer strenge grenscontrole van de Franse douane-autoriteiten op het vervoer van afgewerkte olie naar de andere Lid-Staten.

De Franse regering betoogt dat een uitdrukkelijke uitzondering voor de exporten niet nodig is, daar geen enkele bepaling van de Franse regeling de uitvoer expliciet verbiedt en volgens een algemeen beginsel in het Franse recht alles wat niet is verboden toegelaten is.

Dit argument kan niet worden aanvaard.

In het omstreden geval weegt het door de Franse regering ingeroepen beginsel niet op tegen aan rechtsvoorschriften die een impliciet maar niettemin zeker verbod bevatten. Een dergelijke situatie kan een door artikel 34 EEG-Verdrag verboden belemmering van het handelsverkeer tussen de Lid-Staten vormen.

Het Hof, rechtdoende, verstaat:

«1. Door in het kader van het bij het besluit nr. 79/981 van 21 november 1979 en de twee uitvoeringsbesluiten van dezelfde datum ingerichte stelsel voor de inzameling en verwijdering van afgewerkte olie de uitvoer van die olie naar de andere Lid-Staten uit te sluiten, is de Franse Republiek de krachtens artikel 34 EEG-Verdrag op haar rustende verplichtingen niet nagekomen.

2. De Franse Republiek wordt verwezen in de kosten van de procedure.»

Zaak 240/83 (Voltallig Hof) — Procureur de la République/Association de Défense des Brûleurs d'Huiles Usagées (ABDHU) — *Vrij verkeer van goederen — Afgewerkte olie* — 7 februari 1985

Het Tribunal de Grande Instance te Créteil heeft twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging en de geldigheid van richtlijn nr. 75/439 van de Raad inzake de verwijdering van afgewerkte olie, voor zover deze regeling het gebruik van die olie als brandstof verbiedt.

Voor het Tribunal de Grande Instance te Créteil vorderde de procureur de la République de ontbinding van de Association de Défense des Brûleurs d'Huiles Usagées (ABDHU) op grond dat haar doel ongeoorloofd was. De ABDHU heeft immers tot doel de verdediging van fabrikanten, verkopers en gebruikers van kachels en verwarmingsketels waarin zowel fuel als afgewerkte olie worden gestookt.

Op 21 november 1979 stelde de Franse regering een besluit tot regeling van de terugwinning van afgewerkte olie vast.

Daar deze regeling was vastgesteld ter uitvoering van richtlijn 75/439 wierp de ABDHU voor de verwijzende rechter de vraag op of deze richtlijn een rechtsgrond biedt voor het verbod om afgewerkte olie te verbranden.

Naar aanleiding daarvan heeft het Tribunal de Grande Instance te Créteil het Hof de navolgende vraag voorgelegd over de uitlegging en de geldigheid van richtlijn nr. 75/439/EEG van 16 juni 1975 ten opzichte van het EEG-Verdrag:

«— Verdraagt richtlijn nr. 75/439 zich met de in het EEG-Verdrag neergelegde beginselen van vrije handel, vrij

verkeer van goederen en vrije mededinging, nu de artikelen 5 en 6 daarvan de overheidsinstanties van de Lid-Staten de bevoegdheid toekennen, bepaalde gebieden af te bakenen en deze toe te wijzen aan een of meer bedrijven die door deze instanties worden erkend en met de inzameling en verwijdering van afvalstoffen belast, en de artikelen 13 en 14 de verlening van subsidies toestaan?

— Biedt deze richtlijn een rechtsgrond voor het verbod om afgewerkte olie te verbranden?»

De geldigheid van de richtlijn

Om deze vraag te beantwoorden is het nuttig de bepalingen van de richtlijn betreffende het verdelen in zones (artikel 5), de voorafgaande vergunning voor de verwijderingsbedrijven (artikel 6), en het vergoedingstelsel (artikelen 13 en 14) te onderzoeken.

De artikelen 5 en 6 van de richtlijn

De nationale rechter wenst te vernemen of het betrokken vergoedingstelsel verenigbaar is met de beginselen van vrije handel, vrij verkeer van goederen en vrije mededinging, in het algemeen.

Met betrekking tot de vraag of het stelsel waarbij per zone een of meer vergunningen voor de inzameling van afgewerkte olie worden verleend verenigbaar is met het beginsel van vrij verkeer van goederen, merken de Commissie en de Raad op, dat artikel 5 de verdeling in zones slechts bij wijze van uitzondering toelaat, namelijk in de gevallen waarin geen enkele andere, minder dwingende regeling, uitvoerbaar lijkt. Zij voeren eveneens aan, dat de in richtlijn voorziene maatregel een doelstelling van algemeen belang nastreeft, namelijk er voor te zorgen dat de afgewerkte olie op een voor het milieu onschadelijke wijze wordt verwijderd.

Opgemerkt moet worden dat het beginsel van de vrijheid van handel niet absoluut mag worden gezien, maar wordt beperkt door de door de Gemeenschap nagestreefde doelstellingen van algemeen belang. Deze richtlijn moet worden gezien in het kader van de milieubescherming, een van de door de Gemeenschap nagestreefde doelstellingen.

De maatregelen waarin de richtlijn voorziet mogen het intracommunautaire handelsverkeer niet belemmeren en indien zij — met name de voorafgaande vergunningen — een beperking van de vrije handel en mededinging tot gevolg kunnen hebben, mogen zij niet discriminerend zijn en niet verder gaan dan voor de verwezenlijking van de algemene doelstelling van milieubescherming noodzakelijk is.

De artikelen 13 en 14 van de richtlijn

Ingevolge deze artikelen kunnen bedrijven die afgewerkte olie inzamelen en/of verwijderden vergoedingen krijgen voor de verleende diensten.

De vraag is of deze vergoedingen verenigbaar zijn met de eisen van een vrije mededinging en inzonderheid met de artikelen 92 tot 94 EEG-Verdrag die staatssteun verbieden.

De Commissie en de Raad stellen terecht dat het niet gaat om steun maar om de prijs voor de diensten van de inzamelings- of verwijderingsbedrijven.

Deze artikelen kunnen niet in strijd met het beginsel van de vrije mededinging worden geacht.

De uitlegging van de richtlijn

Krachtens de Franse regeling mag de afgewerkte olie enkel in industriële installaties worden verbrand en is derhalve elke andere vorm van verbranding verboden.

De verwijzende rechter wenst te vernemen of richtlijn

75/439, ter uitvoering waarvan de Franse regeling is vastgesteld, het verbod op de verbranding van afgewerkte olie rechtvaardigt.

De Duitse, Franse en Italiaanse regering alsmede de Commissie stellen voor deze vraag bevestigend te beantwoorden en voeren aan dat de ongecontroleerde verbranding van afgewerkte olie een belangrijke factor van luchtvervuiling is.

Krachtens de richtlijn zijn de Lid-Staten gehouden elke vorm van verwijdering van afgewerkte olie die schadelijke gevolgen zou hebben voor het milieu te verbieden. Daartoe worden de Lid-Staten door de richtlijn verplicht tot invoering van een stelsel van voorafgaande vergunningen en doeltreffende controles achteraf.

In antwoord op deze vragen verklaart het Hof voor recht:

«1. Bij onderzoek van de artikelen 5, 6, 13 en 14 van richtlijn nr. 75/439 van de Raad van 16 juni 1975 is niet gebleken van feiten of omstandigheden die hun geldigheid zouden kunnen aantasten.

2. Het verbod om afgewerkte olie te verbranden onder andere voorwaarden dan die welke in het kader van een wettelijke regeling van het type van de Franse regeling zijn toegestaan, is niet onverenigbaar met richtlijn nr. 75/439.

Zaak 135/83 (Voltallig Hof) — H.B.M. Abels/Bedrijfsvereniging voor de Metaalindustrie en de Electrotechnische Industrie (Prejudiciële verwijzing) — *Behoud van de rechten van werknemers bij overgang van ondernemingen* — 7 februari 1985

De Raad van Beroep te Zwolle heeft twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van een aantal bepalingen van richtlijn nr. 77/187 van de Raad inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan.

Deze vragen zijn gerezen in een procedure, door Abels aangespannen tegen de Bedrijfsvereniging (Bedrijfsvereniging voor de Metaalindustrie en de Electrotechnische Industrie).

Abels was in dienst van de vennootschap Thole die surséance van betaling verkreeg alvorens in staat van faillissement te worden verklaard. De onderneming van Thole werd overgenomen door de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid «TTP» BV, die de onderneming voortzette en de meeste werknemers, waaronder Abels, overnam.

Omdat laatstgenoemde noch van Thole noch van TTP loon over het tijdvak 1 tot en met 9 juni 1982 had ontvangen, evenmin als vergoeding voor de vakantierechten en een evenredig deel van de einde-jaarsuitkering, trachtte hij deze bedragen te verkrijgen van de Bedrijfsvereniging, die naar zijn mening op grond van de Nederlandse wet subsidiar tot betaling ervan verplicht was.

Dit verzoek werd afgewezen met de motivering, dat er geen plaats was voor tussenkomst van de Bedrijfsvereniging, omdat de uit de arbeidsovereenkomst jegens de werknemers ontsproten schulden van Thole door TTP moesten worden voldaan.

Richtlijn 77/187 van de Raad beoogt «de werknemers bij verandering van ondernemer te beschermen, in het bijzon-

der om het behoud van hun rechten veilig te stellen.»

Van oordeel dat uitlegging van richtlijn nr. 77/187 beslissend is voor zijn uitspraak, heeft de nationale rechter de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de volgende prejudiciële vragen voorgelegd:

«1. Strekt de werkingssfeer van artikel 1, lid 1, van richtlijn nr. 77/187/EEG zich mede uit tot de situatie waarin de vervreemder van de onderneming in staat van faillissement is verklaard of aan hem surséance van betaling is verleend?

en, indien het antwoord op vraag 1 bevestigend luidt,

2. Moet artikel 3, lid 1, van richtlijn nr. 77/187/EEG aldus worden verstaan dat onder de verplichtingen van de vervreemder, welke door de overgang van de onderneming op de verkrijger overgaan, mede zijn begrepen de schulden, welke uit de arbeidsovereenkomst of de arbeidsverhouding zijn ontstaan vóór het tijdstip van de overgang in de zin van artikel 1, lid 1?»

De eerste vraag

De werkingssfeer van de richtlijn

De richtlijn is «van toepassing op de overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan op een andere ondernemer ten gevolge van een overdracht krachtens overeenkomst, of een fusie.» De vraag strekt ertoe te vernemen, of deze definitie mede het geval omvat waarin de vervreemder van de onderneming in staat van faillissement is verklaard of aan hem surséance van betaling is verleend, indien althans de betrokken onderneming deel uitmaakt van de boedel welke het voorwerp vormt van het faillissement of de surséance van betaling.

Vergelijkt men de verschillende taalversies van de betrokken bepaling, dan blijken deze terminologisch zozeer uiteen te lopen dat de strekking van de onderhavige bepaling niet uitsluitend op basis van een letterlijke uitlegging kan worden beoordeeld. Bij het zoeken naar de betekenis ervan moet dan ook acht worden geslagen op de opzet en het doel van de richtlijn en op haar plaats in het stelsel van het gemeenschapsrecht ten opzichte van de op het faillissement toepasselijke wetgeving.

De richtlijn en het faillissementsrecht

Richtlijn nr. 77/187 beoogt, de werknemers bij de overgang van de onderneming te beschermen en het behoud van hun rechten veilig te stellen.

Het bijzondere karakter van het faillissementsrecht, dat men in de rechtstelsels van alle Lid-Staten ontmoet, vindt ook bevestiging in het gemeenschapsrecht, bijvoorbeeld in richtlijn 80/987 van de Raad waarbij ter waarborging van onvervulde loonaanspraken een regeling wordt ingesteld die ook geldt voor failliet verklaarde ondernemingen.

Deze vaststellingen laten de slotsom toe, dat de richtlijn, indien zij ook van toepassing had moeten zijn op de overgang van ondernemingen in het kader van dergelijke procedures, een uitdrukkelijke bepaling van die strekking zou hebben bevat.

Het doel van de richtlijn

De richtlijn wil in verband met de «economische ontwikkeling» de bescherming van de werknemers bij de overgang van ondernemingen verzekeren met het oog op de noodzaak om «verbetering van de levensstandaard en van de arbeidsvoorwaarden van de werknemers te bevorderen, zodat de onderlinge aanpassing daarvan op de weg van de vooruitgang wordt mogelijk gemaakt.»

De richtlijn beoogt te voorkomen, dat de herstructurering binnen de gemeenschappelijke markt ten koste gaat van de werknemers van de betrokken ondernemingen.

Partijen zijn verdeeld met betrekking tot de vraag, of een eventuele toepasselijkheid van de richtlijn in geval van faillissement of een overeenkomstige procedure een in sociaal-economisch opzicht heilzaam dan wel schadelijk effect heeft voor de belangen van de werknemers.

Blijkens deze uiteenlopende beoordelingen, bestaat er bij de huidige stand van de economische ontwikkeling veel onzekerheid over de vraag, welke invloed de overgang van een onderneming bij insolventie van de werkgever op de arbeidsmarkt heeft en welke de juiste maatregelen zijn om de belangen van de werknemers zo veel mogelijk veilig te stellen.

Men kan dus niet concluderen dat richtlijn nr. 77/187 de Lid-Staten verplicht haar voorschriften ook toe te passen bij overgang van ondernemingen, die plaatsvinden in het kader van een faillissement.

De toepassing van de richtlijn bij surséance van betaling

De vraag van de nationale rechter heeft ook betrekking op overgangen in het kader van een procedure van het type «surséance van betaling».

De procedure is primair gericht op het behoud van de boedel en, zo mogelijk, de voortzetting van de onderneming; door middel van een collectieve opschorting van de betalingsverplichtingen wordt beoogd een regeling te vinden die deze voortzetting voor de toekomst verzekert. Komt een dergelijke regeling niet tot stand, dan kan de procedure uitlopen op faillietverklaring van de debiteur, zoals in casu is gebeurd.

De argumenten die zich verzetten tegen de toepassing van de richtlijn op de overgang van ondernemingen in geval van faillissement, gaan bijgevolg niet op bij een procedure van dit type, die in een eerdere fase plaatsvindt.

De tweede vraag

Deze vraag strekt in wezen ertoe, te vernemen of artikel 3, lid 1, van richtlijn nr. 77/187 aldus moet worden verstaan, dat daaronder ook vallen de uit een arbeidsovereenkomst of arbeidsverhouding voortvloeiende schulden van de vervreemder, die vóór het tijdstip van de overgang zijn ontstaan.

Uitspraak doende op deze twee vragen verklaart het Hof voor recht:

«1. Artikel 1, lid 1, van richtlijn nr. 77/187 van de Raad van 14 februari 1977 is niet van toepassing op de overgang van een onderneming, een vestiging of een onderdeel daarvan, in een situatie waarin de vervreemder in staat van faillissement is verklaard, indien althans de betrokken onderneming, vestiging of onderdeel daarvan in de faillissementsboedel valt; dit laat onverlet de bevoegdheid van de Lid-Staten om naar eigen keuze de beginselen van de richtlijn op een dergelijke overgang toe te passen. De richtlijn is echter wel van toepassing op de overgang van een onderneming, een vestiging of een onderdeel daarvan op een andere ondernemer in het kader van een procedure van het type «surséance van betaling».

2. Artikel 3, lid 1, van richtlijn nr. 77/187 moet aldus worden uitgelegd, dat daaronder ook vallen de uit arbeidsovereenkomst of arbeidsverhouding voortvloeiende schulden van de vervreemder, die vóór het tijdstip van de over-

gang zijn ontstaan, met als enige uitzondering die welke in lid 3 van dit artikel zijn bedoeld.»

Zaak 19/83 (Voltallig Hof) — Knud Wendelboe, Forening af Arbejdsledere i Danmark, Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark / Faillissementsboedel van L.J. Music ApS (prejudiciële verwijzing) — *Behoud van de rechten van werknemers bij overgang van ondernemingen* — 7 februari 1985

De Vestre Landsret heeft een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van sommige bepalingen van richtlijn 77/187 van de Raad inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan.

Wendelboe, Jensen en Jeppesen waren in dienst van de vennootschap L.J. Music ApS een producent van cassette-opnames. In februari staakte laatstgenoemde haar productie in verband met een op handen zijnd faillissement en onthief zij de meeste van haar werknemers van de verplichting om arbeid te verrichten.

In maart 1980 werd de vennootschap failliet verklaard en werden de installaties aan een andere onderneming overgedragen.

Verzoekers in het hoofdgeding werden door de nieuwe vennootschap in dienst genomen tegen een hoger loon maar met verlies van de verworven anciënniteit.

Daarop stelden verzoekers in het hoofdgeding een actie in tegen de faillissementsboedel L.J. Music ApS waarin zij vorderden dat hun aanspraak op schadevergoeding wegens onwettig ontslag en vakantiegeld als preferente vordering zouden worden erkend.

Naar aanleiding van dit geding heeft de Deense rechter het Hof de volgende vraag voorgelegd.

«Verplicht de richtlijn van de Raad van 14 februari 1977 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan, de Lid-Staten bepalingen vast te stellen op grond waarvan de verplichting tot betaling van vakantiegeld en schadeloosstelling aan loontrekkenden die ten tijde van de overdracht niet in dienst van de onderneming waren, op de verkrijger overgaan?»

Uitspraak doende op deze vraag, verklaart het Hof voor recht:

Richtlijn nr. 77/187 van de Raad van 14 februari 1977 verplicht de Lid-Staten niet bepalingen vast te stellen op grond waarvan de verplichtingen tot betaling van vakantiegeld en schadeloosstelling aan loontrekkenden die ten tijde van de overdracht niet in dienst waren van de onderneming, op de verkrijger overgaan.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het Departement Rechten U.I.A.

Aan de ontleding van het Belgisch Staatsblad van december 1984 werkten mede: W. Lambrechts, S. Gysen, A. Krols en J. Laenens.

Benoeming tot gerechtsdeurwaarder

Art. 512 Ger. W. bepaalt de wijze waarop de kandidaten voor een functie van gerechtsdeurwaarder zich kandidaat moeten stellen. De W. 23 november 1984 tot wijziging van art. 512 Ger. W. (B.S., 11 december 1984) verplicht de raad van de arrondissementskamer van gerechtsdeurwaarders binnen twee maanden na ontvangst van de aangetekende brief van de kandidaat zijn advies over de verdiensten en bekwaamheden van de kandidaat aan de procureur des Konings te zenden. Deze wetwijziging beoogt de nadelige gevolgen te verhelpen van het feit dat de arrondissementskamers van gerechtsdeurwaarders vaak pas na verscheidene maanden de dossiers van de kandidaat-gerechtsdeurwaarders aan de procureur des Konings verzenden (*Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 344/2, 1). Deze vertraging zou te wijten zijn aan de monopoliserende tendensen van de andere gerechtsdeurwaarders van het arrondissement, die onder tusschen het werk van de weggevalen of ontslagnemende gerechtsdeurwaarder verdelen (*Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 743/2, 2 en *Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 344/2, 3).

J.L.

Griffiepersoneel

Opstellers en beambten bij een griffie krijgen dikwijls de opdracht om het ambt van klerk-griffier te vervullen, vooral om de tijdelijke afwezigheid van de titularissen op te vangen (*Parl. St., Senaat*, 1982-83, nr. 500/2, 2). De W. 23 november 1984 tot wijziging van art. 330 Ger. W. (B.S., 12 december 1984) heeft, naar analogie van de bepalingen inzake het personeel van de parketten, thans uitdrukkelijk in de mogelijkheid voorzien voor de opstellers en de boden. Voor deze tijdelijke uitoefening van een hoger ambt worden dezelfde normen als voor het rijkspersoneel in acht genomen: 1) de aanwijzing tot het vervullen van een hoger ambt voor een definitief vacante betrekking, geldt slechts voor ten hoogste één jaar; 2) alleen aan een ambtenaar die aan de statutaire vereisten voor een benoeming voldoet, kan het vervullen van een hoger ambt worden opgedragen, tenzij van die regel wordt afgeweken om redenen die in het aanwijzingsbesluit behoorlijk moeten worden verantwoord (*Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 473/2, 2).

J.L.

Het «nieuwe» vennootschapsrecht

1. In het B.S., van 12 december 1984 verscheen de wet van 5 december 1984 tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen. Met deze, reeds lang in het vooruitzicht gestelde, wetwijziging is de aanpassing van de Belgische vennootschapswetgeving aan de tweede Europese Richtlijn, eindelijk voltrokken.

De nieuwe wet streeft echter dit doel nog voorbij door tevens rekening te houden met de vierde Europese Richtlijn en door ook vernieuwingen aan te brengen aan het regime van de P.V.B.A. en de coöperatieve vennootschap.

Voor een uitvoerige bespreking van de wet zie: Herman Braechmans, De nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984, R.W. 1984-85, 2449 e.v. en 2513 e.v.

Verbod van bepaalde sportwedstrijden voor jeugdigen

De wet van 29 november 1984 tot aanvulling van de wet van 15 juli 1960 tot zedelijke bescherming van de jeugd (*B.S.*, 14 december 1984) verbiedt de organisatie van sportwedstrijden waaraan minderjarigen beneden de vijftien jaar deelnemen met motorfietsen of bromfietsen.

Overtreding van dit verbod wordt correctioneel gesanc-tioneerd.

Deze wet is het resultaat van een vrij lange parlementaire geschiedenis. Het wetsontwerp werd reeds neergelegd in 1976.

In zijn interessante adviezen heeft de Raad van State aangetoond waarom deze materie behoort tot het Nationaal Parlement en niet tot het domein van de Gemeenschappen (*Parl. St., Kamer*, 1981-82, nr. 119/2, en *Parl. St., Kamer*, 1982-83, nr. 640/3).

In dat verband heeft de Raad van State aangetoond dat het ontwerp van decreet houdende bepaling van de minimumleeftijd voor deelnemers aan wielervedstrijden, dat toch bij de Vlaamse Raad is neergelegd, ongrondwettig is (*Parl. St., Vl. R.*, 1984-85, nr. 301/1; dat document bevat ook het advies van het Overlegcomité Regering-Executieven).

De oorspronkelijke gedachte om het verbod in te voeren voor alle motorvoertuigen werd niet aangehouden. Er is dus geen verbod gebruik te maken van vierwielmotorvoertuigen en go-karts voor wedstrijden in gesloten circuit.

Daartegenover staat dan weer dat het ingesteld verbod voor alle wedstrijden geldt, waar zij ook worden gehouden, zonder restrictie wat betreft plaats en ruimte.

W.L.

Bekrachtiging van de genummerde koninklijke besluiten

Art. 5 van de wet van 6 juli 1983 tot toekenning van bepaalde bijzondere machten aan de Koning bepaalt uitdrukkelijk dat alle bijzondere-machtenbesluiten die ter uitvoering van deze wet zijn genomen, door het Parlement moeten worden bekrachtigd vóór 31 december 1984; zonet, dan zouden zij automatisch zijn opgeheven.

Twee wetten van 6 december 1984, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 18 december 1984, hebben de genummerde koninklijke besluiten die genomen werden enerzijds op grond van art. 1, 1° en 2°, en anderzijds op grond van art. 1, 3° tot 10°, daadwerkelijk bekrachtigd.

Het verslag van de bijzondere commissie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers bevat een interessante juridische bespreking over de bekrachtiging, het jurisdictioneel toezicht, de terugwerkende kracht, het onderscheid tussen gewone en genummerde koninklijke besluiten, de controle van het Parlement enz. (*Parl. St., Kamer*, 1983-84, nr. 957/7).

W.L.

Eedformule

De W. 27 mei 1974 tot wijziging van de eedformule en van de plechtige verklaringen in gerechtelijke en bestuurlijke aangelegenheden (*B.S.*, 6 juli 1974) voorzag niet in een

wijziging van art. 1486 Ger. W. Deze vergetelheid werd rechtgezet door de W. 23 november 1984 (*B.S.*, 19 december 1984) die de formule «zo helpe mij God» in art. 1486 Ger. W. schrapt.

J.L.

Aantal gerechtsdeurwaarders

Bij K.B. 14 december 1984 tot bepaling van het aantal gerechtsdeurwaarders per gerechtelijk arrondissement (*B.S.*, 19 december 1984) wordt het totaal aantal gerechtsdeurwaarders voor het Rijk bepaald op 490.

J.L.

Huisvestingscode

Het decreet van 30 oktober 1984 houdende wijziging en aanvulling van de Huisvestingscode (*B.S.*, 21 december 1984) heeft een nieuwe financieringswijze van de sociale huisvestingssector tot stand gebracht die ertoe strekt het prefinancieringsstelsel te laten eindigen en tegelijkertijd toch de terbeschikkingstelling van sociale woningen te handhaven.

1. Daartoe moest allereerst de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting juridisch in de mogelijkheid gesteld worden haar opdracht uit te breiden. Voordien kon zij haar sociale doelstellingen slechts verwezenlijken door het kopen en bouwen van woningen. Voortaan kan overgegaan worden tot verhuring.

2. Het is de bedoeling privé-kapitaal aan te trekken komende van diverse soorten beleggers.

3. In het decreet worden de nodige waarborgen ingebouwd dat de huurders de kans krijgen eigenaar te worden van het door hen betrokken pand voor zover zij beantwoorden aan de wettelijke, decretale en reglementaire voorschriften die gelden in de sociale huisvestingssector.

De afbraak van het prefinancieringsstelsel zal tot gevolg hebben dat de in de begroting ingeschreven kredieten niet langer zullen opgaan in de aflossing van de zware leningslasten van de door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting aangegane leningen.

Enkele uitvoeringsbesluiten van de Vlaamse Executieve moeten dit decreet volledig operationeel maken.

W.L.

Aanpassing van de bedragen vatbaar voor overdracht en beslag

Sinds 1978 zijn de bedragen die overeenkomstig art. 1409 Ger. W. overgedragen of in beslag genomen kunnen worden, niet meer aangepast. De Koning kan nochtans, na advies van de Nationale Arbeidsraad, om de twee jaar de bedragen aanpassen, rekening houdend met de economische toestand (art. 1409, vierde lid, Ger. W.). Bij K.B. 18 december 1984 (*B.S.*, 22 december 1984) zijn de bedragen in art. 1409 Ger. W. vastgesteld op respectievelijk 19.000, 23.000 en 30.000 frank. Deze aanpassing is van kracht vanaf 1 januari 1985.

J.L.

Geboorteaangifte

De wet van 30 maart 1984 (*B.S.*, 22 december 1984) wijzigt de manier van de geboorteaangifte. Vanaf 1 januari 1985 gelden de volgende nieuwe regelingen.

1. De termijn voor de geboorteaangifte wordt op vijftien dagen gebracht, een termijn die verlengd wordt zo de laatste dag een zaterdag, een zondag of een feestdag is. Aldus wordt ook de moeder in de gelegenheid gesteld de aangifte te doen van de geboorte van haar kind.

2. Een meldingsplicht — plicht tot kennisgeving — wordt ingevoerd ten laste van de persoon die de leiding heeft van de inrichting of, indien de geboorte buiten een inrichting plaatsvindt, door een van de personen die bij de bevalling aanwezig waren of bij wie de bevalling plaatsvond. Op die personen wordt een subsidiaire aangifteplicht gelegd.

Kennisgeving en aangifte zijn geen synoniemen.

3. De verplichte aanwezigheid van getuigen is niet meer vereist; het beroep van de ouders moet niet meer vermeld worden. De naam van het kind moet wel uitdrukkelijk in de akte van geboorte worden opgenomen.

4. Art. 361 Sw. werd aangepast: een dreiging met strafsancties weegt zowel op de personen die moeten zorgen voor de aangifte als op hen die gehouden zijn tot kennisgeving van de geboorte.

Zie over dit onderwerp verder: Senaev, P., «De wet van 30 maart 1984 inzake de geboorteaangiften: een kleine wijziging met grote gevolgen», *R. W.*, 1984-85, 1537-1554, als ook Gautier, H., «Beschouwingen van een practicus over de bepalingen van de wet van 30 maart 1984 tot wijziging van de manier van geboorteaangifte», *De Gemeente*, 1984, nr. 10, 355-357.

W.L.

Administratief toezicht op de gemeenten

De wet van 3 december 1984 tot wijziging van de bepalingen betreffende het toezicht op de handelingen van de gemeentelijke overheden (*B.S.*, 22 december 1984) strekt er voornamelijk toe het verplicht toezicht, namelijk het machtigingstoezicht en het goedkeuringstoezicht, aanzienlijk te verlichten door het aantal daaraan onderworpen handelingen van de gemeentelijke overheden te verminderen.

De versteviging van de gemeentelijke autonomie gaat gepaard met een grotere verantwoordelijkheid van de gemeenten. Trouwens, de verplichting voor de gemeenteoverheden om hun gemeenten op een gezonder manier te beheeren, wordt thans gewaarborgd door de koninklijke besluiten nrs. 110 en 145 van 13 en 31 december 1982, waarbij aan de gemeenten het begrotingsevenwicht voor uiterlijk 1988 is opgelegd op straffe van verlies van hun budgettaire autonomie.

De wet strekt er eveneens toe het aantal aan de gemeenten in het kader van het toezicht opgelegde administratieve formaliteiten te verminderen.

Het goedkeuringstoezicht blijft slechts bestaan ten aanzien van de belangrijkste handelingen die een invloed hebben op de gemeentefinanciën: de begrotingen, de rekeningen, de vaststelling van de formaties en, vanaf de inwerkingtreding van deze wet, de vaststelling van de voorwaarden voor werving en bevordering van het gemeentepersoon-

neel en onder bepaalde voorwaarden, de opdrachten van werken, leveringen en diensten.

De handelingen ten aanzien waarvan het machtigings- of goedkeuringstoezicht wordt afgeschaft, zijn voortaan onderworpen aan het vernietigingstoezicht, m.a.w. het algemeen toezicht.

De Raad van State heeft een nieuwe bevoegdheid in volle rechtspraak bijgekregen. Art. 151 regelt de verdeling van de goederen over twee gemeenten die ontstaan zijn uit de oprichting van een gedeelte van een gemeente als afzonderlijke gemeente. Voortaan zal, bij onenigheid desontrent tussen de gemeenteraden, het geschil door de Raad van State worden beslecht.

Twee omzendbrieven van 22 december 1984, eveneens gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 22 december 1984, geven nadere uitleg voor de toepassing van de wet. Voor het Brussels Gewest werd de ministeriële omzendbrief van 18 januari 1985 over dit onderwerp bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 15 februari 1985.

In 1984 werden, doch enkel wat het Waalse Gewest betreft, i.v.m. de uitoefening van het toezicht en de termijnen drie decreten genomen die de Gemeentewet wijzigen, nl. het decreet van 15 december 1983 tot wijziging van de Gemeentewet wat betreft de termijnen en de uitoefening van het algemeen toezicht (*B.S.*, 13 maart 1984), het decreet van het Waalse Gewest van 15 december 1983 tot wijziging van de Gemeentewet wat betreft de uitoefening van het goedkeuringstoezicht bepaald in art. 84 van de Gemeentewet (*B.S.*, 13 maart 1984) en het decreet van het Waalse Gewest van 5 december 1984 tot wijziging van de in art. 77 van de Gemeentewet bepaalde procedure en termijnen (*B.S.*, 26 januari 1985).

W.L.

Administratief toezicht op de provincies

De wet van 3 december 1984 tot wijziging van de bepalingen betreffende het toezicht op de handelingen van de provincieoverheden (*B.S.*, 22 december 1984) beantwoordt aan hetzelfde oogmerk als nagestreefd wordt met de andere wet van 3 december 1984 betreffende het administratief toezicht op de gemeentelijke overheden.

De wet raakt enkel aan het bijzonder goedkeuringstoezicht, het algemeen vernietigingstoezicht en het algemeen hervormingstoezicht na beroep blijven bestaan.

Ten aanzien van de handelingen van de provincieraad wordt de goedkeuring slechts gehandhaafd voor de begrotingen en de middelen om daarin te voorzien, alsmede voor de jaarwedden en pensioenen van de leden van de bestendige deputatie.

De goedkeuring, op verklaring van voorbehoud van de gouverneur, wordt beperkt tot de provinciale reglementen van inwendig bestuur en tot de politieverordeningen.

De goedkeuring van het reglement van orde en inwendige dienst van de bestendige deputatie wordt afgeschaft.

De parlementaire debatten hebben de minister nogmaals de gelegenheid gegeven om de bevoegdheden vast te leggen: de handelingen die aan toezicht onderworpen zijn, worden nationaal bepaald, evenals de wijze van toezicht die daarop van toepassing is (*Parl. St., Senaat*, 1983-84, nr. 587/2, 3).

Krachtens art. 7 van de bijzondere wet van 8 augustus

1980 tot hervorming der instellingen zijn de Gewesten wel bevoegd wat betreft de organisatie van de procedures als ook de uitoefening van het administratief toezicht.

Zo heeft het decreet van de Waalse Gewestraad van 11 mei 1984 enkele artikelen van de Provinciewet kunnen wijzigen wat betreft de uitoefening van het toezicht. Zoals voorgeschreven, is dit decreet beperkt tot de provincies Henegouwen, Luik, Luxemburg en Namen (*B.S.*, 31 juli 1984).

W.L.

Vergoeding van de advocaten-stagiairs

De begroting van het departement van Justitie van het jaar 1984 voorzagt in een bedrag van 75 miljoen voor de betaling van de vergoeding van de advocaten-stagiairs ter uitvoering van de artt. 455 en 455bis Ger. W. De voorwaarden van toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling werden vastgesteld in het K.B. 19 december 1984 (*B.S.*, 22 december 1984). Dit K.B. wijkt ter zake niet af van de modaliteiten vervat in het K.B. 20 december 1983 (*B.S.*, 29 december 1983).

J.L.

Vergoeding Europarlementsleden

De wet van 14 maart 1984 (*B.S.*, 28 december 1984) wijzigt de wet van 17 juli 1979 betreffende de vergoeding van de leden van het Europees Parlement.

1. De vergoeding wordt maandelijks uitgekeerd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De woorden «bij voorbaat» zijn uit de wet van 1979 weggelaten voor het geval dat de Kamer zou besluiten de vergoeding van zijn eigen leden uit te betalen op het einde van de maand, dus na vervallen termijn.

2. In plaats van de werking van de wet te beperken tot de eerstvolgende verkiezingen, wordt bepaald dat zij ophoudt van kracht te zijn bij het in werking treden van een vergoedingsregeling voor alle leden van het Europees Parlement.

W.L.

Wet fiscale bepalingen

De wet van 27 december 1984 houdende fiscale bepalingen (*B.S.*, 29 december 1984) bevat de volgende wijzigingen en nieuwigheden:

1. *Personenbelasting.* De wet voert een reeks wijzigingen in op het vlak van de fiscale behandeling van premies en pensioenen. De belangrijkste wijziging is dat in de toekomst een belastingvrije opbouw mogelijk zal zijn van een bovenwettelijk pensioen gelijk aan ten hoogste 80 % van het laatste normale brutojaarsalaris (na inbouw van het wettelijk pensioen). Terzelfder tijd wordt de taxatie van eenmalige pensioenuitkeringen gewijzigd: de taxatie in elk jaar tot aan de dood van een fictieve lijfrente wordt vervangen door een eenmalige 16,5% heffing.

Het maximumbedrag van nettobestaansmiddelen dat een persoon mag verwerven zonder zijn hoedanigheid van persoon ten laste te verliezen, werd opgetrokken van 30.000 fr. tot 60.000 fr.

2. *Optievennootschappen.* De belastingbesparende con-

structie waarin, door te opteren voor de heffing van de personenbelasting ten laste van de vennoten i.p.v. de vennootschapsbelasting, (a) de reserves van een vennootschap belastingvrij werden uitgekeerd aan de vennoten en (b) tegelijkertijd een verlies werd geschapen, wordt onmogelijk gemaakt.

3. *Forfaitair gedeelte buitenlandse belasting (F.B.B.).* De buitenlandse belasting op buitenlandse roerende inkomsten wordt in België verzacht door een verrekening van het zogenaamde F.B.B. bij geniet van dit inkomen. Door de forfaitair bepaalde grootte van de verrekening ontstaan toestanden waarbij niet alleen die buitenlandse belasting wordt gecompenseerd maar waarbij ook, t.g.v. een overcompensatie, nog een gedeelte van de belasting op andere inkomsten wordt weggeveegd. Bepaalde financieringstransacties werden via België omgelegd om dit belastingvoordeel te kunnen genieten. Het is twijfelachtig of de beperking van de F.B.B. in «channeling»-gevallen effectief zal zijn.

4. *Kadastrale perequatie.* De eerstvolgende herziening van de kadastrale inkomsten zal in werking treden op 1 januari 1991 i.p.v. 1 januari 1986.

5. *Coördinatiecentra.* De totale vrijstelling van vennootschapsbelasting op de winsten van coördinatiecentra was op kritiek van de Europese Commissie gestuit die voor concurrentiedistorsies vreesde. Coördinatiecentra die erkend worden na de inwerkingtreding van deze wet, zullen daarom onderworpen worden aan een belasting op een symbolische belastbare grondslag gelijk aan een percentage van bepaalde uitgaven en werkingskosten. Reeds erkende centra blijven onderworpen aan het oude belastingstelsel indien zij dit wensen.

6. *Fiscale aanmoediging tewerkstelling.* Een vrijstelling van 150.000 fr. per bijkomende tewerkgestelde wordt verleend voor elk van de jaren 1985 tot en met 1988 voor de handelsondernemingen en beoefenaars van vrije beroepen.

7. *Share option.* Een onderneming kan in de periode van 1985 tot en met 1990 een overeenkomst tot aandelenoptie aangaan met een personeelslid. De werknemer kan van zijn optierecht gebruik maken ten vroegste een jaar en ten laatste zes jaar na de datum van de overeenkomst tot aandelenoptie. De eventueel op het ogenblik van de optie gereali-seerde meerwaarde is vrijgesteld van personenbelasting. Een vennootschap zal belastingvrij eigen aandelen kunnen inkopen om te kunnen aanbieden aan zijn werknemers.

8. *B.T.W.* Ter uitvoering van een Europees B.T.W.-richtlijn wordt de plaats van de verschuldigdheid van B.T.W. in het geval van verhuur van roerende goederen (computers, bijzonder gereedschap enz.) gewijzigd. In de toekomst zal de lid-staat waar de gebruiker van de dienst is gevestigd, de heffingsbevoegdheid bezitten.

S.G.

BOEKEN

E.E. de WYKERSLOOTH-VINKE, *Woonruimte en Huurbescherming*, studiepockets Privaatrecht, nr. 34, Tjeenk Willink, Zwolle, 1984, 154 blz.

Voor wie reeds met het Nederlandse huurrecht vertrouwd is, biedt dit boek als overzicht van vijf jaar rechtspraak heel wat mogelijkheden.

De rechtspraak is praktisch gegroepeerd en zeer overvloedig weergegeven. De doorsnee Vlaamse lezer zal aan het lezen echter weinig hebben. Daarom lijkt het aangewezen ons tot enkele belangrijke ontwikkelingen, die ook voor de Belgische situatie interessant kunnen zijn, te beperken.

Wat eerst en vooral opvalt, is het belang van de goede trouw, waarbij zelfs aangenomen wordt dat de toepassing van de goede trouw tegen het dwingend recht kan ingaan. Het is nuttig eraan te herinneren dat de goede trouw ten grondslag ligt aan de «rechtsverwerking» die in België echter nogal moeizaam aan bod komt (zie nochtans Van Oevelen, A., «De nieuwe tijdelijke huurwet van 23 december 1980: méér dan een coördinatie», *T.P.R.*, 1980, p. 90, nr. 21; Hubeau, B., e.a., *De nieuwe huurwet*, Antwerpen, Kluwer, 1984, nr. 136).

Een tweede belangrijke constatering is de ruime bevoegdheid van de rechter, zij het dat deze bij het afwegen van belangen bijvoorbeeld toch wat meer richtlijnen meegekregen heeft, dan dit voor de rechter in het Belgische huurrecht de laatste jaren het geval is, o.a. in verband met de sociale clausule (art. 1759bis). Eveneens verschillend is de ruime aanvaarding van de exceptio non adimpleti contractus, die in de Belgische rechtsleer (op enkele auteurs, o.a. Laurent, na) en rechtspraak niet zo ruim aanvaard wordt. Is een herziening van de rechtsleer niet nodig?

Ook wat de procedure betreft is de Nederlandse situatie leerrijk door het bestaan van paritair samengestelde huurcommissies dat de gerechtelijke overlast moet helpen vermijden en de drempel tot de effectuering van de rechten van huurder én verhuurder moet verlagen.

Niet zozeer voor de praktijkjurist maar voor de huurtheoreticus toch een interessant werk, dat makkelijk leest bovendien.

Johan Vande Lanotte

ERRATA

Mensenrechten

In het artikel van P. Lemmens, dat in het nummer van 27 april 1985 is verschenen, dienen de volgende correcties te worden aangebracht:

- kol. 2420, tweede alinea, 9e regel: «Primair» in plaats van «In primair»;
- kol. 2422, nr. 7, eerste alinea, 10e regel: «4e kamer» invoe- gen tussen «Luik» en «7 januari 1985»;
- kol. 2422, nr. 8, eerste alinea, laatste regel: «berechting ten gronde» in plaats van «bescherming ten gronde».

BERICHTEN

Universitair nieuws - Afscheid van prof. G. van Hecke

Op vrijdag 24 mei 1985 neemt de Rechtsfaculteit van de K.U. Leuven officieel afscheid van prof. G. van Hecke. Bij deze gelegenheid zal prof. G. van Hecke in de Promotiezaal een rede uitspreken over «Recht als kunst en als wetenschap».

TIJDSCHRIFTEN

Journal des tribunaux du travail, 1984

nr. 293, 10 september

Van Langendonck, J., noot onder Cass., 30 januari 1984 (werkloosheid, cumul met invaliditeitspensioen voor mijnwerkers, werkloosheid uit toegelaten arbeid, niet vergoedbaar); Van Langen-

donck, J., noot onder Arbh. Brussel, 12 januari 1984 (werkloosheid, abnormaal langdurige werkloosheid, onvoldoende sollicitatiebewijzen, economische crisis); Van Langendonck, J., noot onder Arbh. Brussel, 10 november 1983 (werkloosheid, beschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt, vrijstelling van stempelcontrole); Gosseries, Ph., noot onder Arbh. Luik, 24 mei 1983 (internationaal recht, Universele verklaring van de rechten van de mens, art. 23, Internationaal pact betreffende de economische, sociale en culturele rechten, artikel 6); Pieters, D., noot onder Arbrb. Antwerpen, 16 september 1983 (werkloosheid eigen schuld of toedoen, ontslag om billijke redenen wegens de houding van de werknemer, weigering van opdracht, overuren, medische redenen).

nr. 294, 20 september

Lyon-Caen, G., Droit du travail et crise économique.

nr. 295, 30 september

Quisthoudt, J., De uitsluiting van de prestaties toegekend door de Z.I.V.-wetgeving; Taquet en Wantiez, noot onder Arbh. luik, 28 maart 1984 (afdanking, rechtsmisbruik, arbeider, afdanking belist in strijd met C.A.O. nr. 32 van 28 februari 1978).

Vlaams tijdschrift voor Gezondheidsrecht, 1984

nr. 6, juli-augustus

Meert-Van de Put, R., Het medisch getuigschrift van geestesbekwaamheid; Nys, H., de toestemming van de patiënt; Nys, H., en t'Jonck, R.-M., Kroniek van het gezondheidsrecht (wetgeving, rechtspraak, rechtsleer, parlementaire vragen en antwoorden, feiten en kronieken, mededelingen); H.N., noot onder Gent, 2 maart 1983 (onwettige uitoefening van de geneeskunde).

Ars Aequi, 1984

nr. 7/8, juli-augustus

Verdaas, C.H.M., De introverte en de extraverte rechtsgrond van het actief personaliteitsbeginsel; Van der Deen, G., De Commissie Consumenten Aangelegenheden oude en nieuwe stijl; Van den Berg, W., en Groefsema, B., Invloering nieuw BW verder uitgesteld?; Van der Woude, J., Reactie op: Para-commercialisme en de Drank- en Horecawet; Schokkenbroek, J., Artikel 140 Grondwet en de onschendbaarheid van de wet; Brinkhorst, L.J., Europese diplomatie in wording: E.G.-vertegenwoordiging in derde landen; Mantel, R., Is er in het ontslagrecht een rol weggelegd voor de Directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau?

nr. 9 september

Leijten, J.C.M., Willen Christiaan Leonard van der Grinten annotator AA; PD; 1958-1984; Dragstra, M., Nieuwe anti-misbruik-wetgeving; Harmsen, R., Misbruik van rechtspersonen; Lucassen, M.A.R., Maatregelen tot vreedzaam gebruik van de ruimte; Van Schie, J., Normen verslaggeving omtrent privacy verdachten; Blankenburg, E., Evaluatie van advieswerk en onderwijsfunctie van rechtshulp VU;

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie, 1984

nr. 5708, 8 september

Perrick, S., De B.V., voor en bij haar oprichting; Linders, J.H., De nationale ombudsman: openbaar rapport.

nr. 5709, 15 september Vranken, J.B.M., Onverschuldigde betaling en meerpartijenverhoudingen; Bloembergen, A.R., Boekbespreking «Beleidsregels in het recht» door Kreveld, J.H.

nr. 5710, 22 september

Vranken, J.B.M., Onverschuldigde betaling en meerpartijenverhoudingen; De Haan, H., Waartoe het fiscale reparatiewetsonwerpnr. 16.787 m.i.v. 1 januari 1984 heeft geleid; Langereis, Ch. J., Boekbespreking «Algemene wet inzake rijksbelastingen» door Blicke, L.A. en Van Amersfoort, P.J.

nr. 5711, 29 september

Roes, J.B.M., Vestiging van hypotheek; Pons, J.C.F., Boekbespreking «Geschiedenis van het Spaanse notariële recht».